

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
katedra trestního práva
odd. kriminalistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**TRESTNÉ ČINY PÁCHANÉ Z NENÁVISTI
/PSYCHOLOGICKÁ PROBLEMATIKA/**

VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE: doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

DIPLOMANT: Jaroslava Brožková
5. ročník
Hůrka 64
České Budějovice 6, PSČ 370 06

Duben 2006

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

duben 2006

Obsah:

	strana
Úvod.....	1
1. Trestné činy páchané z nenávisti/ „hate crimes“	2
1.1. Vznik a vývoj pojmu.....	2
1.2. Extremismus.....	4
1.2.1. Politický extremismus.....	7
1.3. Příčiny a teoretické přístupy k extremistickému násilí	8
1.3.1. Obecné příčiny extremismu.....	8
1.3.2. Teoretické přístupy k extremistickému násilí.....	10
1.4. Formy extremistických činů.....	13
2. Pachatelé a oběti extremistického násilí.....	16
2.1. Psychologie předsudku.....	16
2.1.1. Problematika identifikace „hate crimes“ na základě motivace předsudky.....	17
2.1.2. Projevy extrémního násilí v závislosti na míře předsudku a kauzálního vztahu	19
2.2. Profil pachatele – typy a kategorie.....	21
2.2.1. Faktory vlivu jako příčiny vzniku osobnosti pachatele	23
2.2.2. Typologie pachatelů dle motivace k extremistickému násilí.....	25
2.3. Skupinové násilí.....	29
2.3.1. Co je extremistické hnutí (skupina)?.....	29
2.3.2. Ideologie extremistických hnutí (skupin).....	30
2.3.3. Nábor a vystupování z hnutí (skupiny).....	32
2.3.4. Stupeň provinění v rámci skupiny.....	33
2.4. Oběť.....	35
2.4.1. Primární viktimizace.....	35
2.4.2. Sekundární viktimizace.....	37
2.5. Vztah pachatele a oběti.....	38

3. Situace v České republice.....	41
3.1. Stručná charakteristika extremistické scény v ČR.....	41
3.1.1. Pravicově extremistická scéna.....	42
3.1.2. Levicově extremistická scéna.....	44
3.1.3. Náboženský extremismus.....	46
3.2. Kriminalita s extremistickým podtextem.....	47
3.2.1. Kriminalita s rasovým a etnickým kontextem.....	50
3.3. Prevence a kontrola, protiextremistická politika našeho státu.....	53
3.3.1. Státní instituce a jiné subjekty protiextremistické politiky.....	54
3.3.2. Nejvýznamnější aktivity státních orgánů v protiextremistické politice ...	56
Závěr.....	59
Seznam literatury.....	61
Přílohy.....	64

Úvod

Všichni lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Základním lidským právům a svobodám je přiznán status nezadatelnosti, nezcizitelnosti, nepromlčitelnosti a nezrušitelnosti. Podíváme-li se však nezaujatě na stav společnosti v průběhu historických událostí až po současnost, musíme dojít nevyhnutelně k závěru, že diskriminace na základě odlišnosti byla průvodním jevem nejen dávných dějin, ale bohužel je i úkazem nynější doby, kdy je lidským právům a svobodám přiznána nejvyšší míra ochrany.

Pravicově extremistické, rasistické a xenofobní násilí je již od 90. let 20. století aktuálním problémem pluralitní evropské a severoamerické společnosti a hrozbou pro demokratické právní zřízení. Domácí i mezinárodní sociální změny, migrace obyvatelstva, nastupující globalizační éra, to vše s sebou přináší řadu nových skutečností i potřebu vypořádat se s negativními reakcemi, které s sebou tyto fenomény přinášejí. Převažujícím názorem politologické obce zůstává, že extremismus je přirozeným jevem doprovázejícím demokracii. Proč tomu tak je? Jaká rizika skýtá demokracie? Kde leží původ aktů extremistického násilí? Kdo a z jakého důvodu má potřebu napadat menšiny? Kdo bývá častou obětí trestných činů z ideové nenávisti? Do jaké míry je takové chování právně postihnutelné? Odpovědi na tyto otázky se pokusí nalézt tato diplomová práce.

Inspirací ke zpracování právě problematiky trestných činů páchaných z ideové nenávisti mi byla především vzrůstající tendence a aktuálnost tohoto fenoménu v posledních letech, ať už se týká nové hrozby západní civilizace – islámského terorismu, nebo stále čtenějších a brutálnějších útoků proti Romům a jiným menšinám v České republice. Lákavým byla též mezioborovost tohoto tématu, spojující dohromady kriminologii, forenzní psychologii, trestní právo, ale i politologii a sociologii.

Diplomová práce je členěna do tří kapitol. Úkolem první kapitoly je seznámit čtenáře s pojmem trestných činů z ideové nenávisti, společenskými příčinami jejich vzniku, jejich základními znaky, projevy a na závěr kapitoly příkladově uvádí několik jejich forem. Druhá kapitola se zaměřuje na samotné subjekty extremistického násilí. Zkoumá pohnutky pachatele k násilí, skupinovou dynamiku a dopad extremistického násilí nejen na bezprostřední oběť, ale i obecně na společnost. Závěrečná kapitola stručně monitoruje situaci v České republice. Konkrétně vyjmenovává nejdůležitější extremistická hnutí a jejich ideologii, pomocí statistických údajů přibližuje trendy poslední doby a na závěr seznamuje s aktivitami státních i nestátních institucí v prevenci a represii tohoto specifického druhu kriminality.

1. Trestné činy páchané z nenávisti/ „hate crimes“

1.2. Vznik a definice pojmu

Pojem trestné činy páchané z nenávisti (z angl. „hate crimes“) se v kriminologii objevil poměrně nedávno. Ještě před polovinou roku 1980 tento pojem vůbec neexistoval. Potřeba zavést tuto novou kategorii deliktů vznikla jako důsledek vzrůstajícího si uvědomování rasy, pohlaví, a sexuální orientace ve společnosti. Zásluhy za vznik pojmu náleží kolektivně několika poslancům Dolní sněmovny Kongresu USA¹, kteří v roce 1985 podali návrh zákona s názvem „Hate Crime Statistic Act“, který umožňoval Ministerstvu spravedlnosti² USA shromažďovat a publikovat statistiky o druzích a počtu trestných činů motivovaných rasovými, náboženskými a etnickými předsudky. Rokem 1985 vzrůstá užívání pojmu především v mediální sféře. Počátkem 90. let se pojem stále častěji objevuje v odborných publikacích, a nedlouho poté ho do povědomí vzali i samotní politici. Český překlad pojmu „hate crimes“ se zatím neustálil, často používanými synonymy jsou pak trestné činy z ideové nenávisti³ či extrémistické násilí (Čírtková, 2001)⁴.

Definicí samotného pojmu se v současné vědě objevuje několik. Nejdůkladnější z nich definuje trestné činy páchané z nenávisti jako „*násilné činy, páchané proti osobě nebo věci, jen nebo převážně z důvodu rasy, víry, etnické příslušnosti, pohlaví, politické nebo sexuální orientace, věku nebo duševnímu či tělesnému postižení této osoby nebo vlastníka či držitele takovéto věci*“⁵. Ve zkratce se jedná o každý kriminální čin, motivovaný alespoň z části příbuzenstvím oběti k určité skupině⁶.

Pojem „hate crime“ je označením pro kriminální chování motivované předsudky. V případě pachatelů se nejedná ani tak o projev opravdové nenávisti, ale spíše o důsledek vštěpených předsudků, které si odnesl ze svého sociálního prostředí. Za „hate crimes“ lze označit delikty proti všemu, co lze z jakéhokoli pohledu označit jako „cizí“.

¹ House of Representatives

² U.S. Department of Justice

³ Pojem trestné činy páchané z nenávisti není překladem zcela přesným. Zahrnuje totiž nejen trestné činy tak jak je definuje § 3 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění, ale také přestupky dle § 2 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb., zákona o přestupcích, v platném znění.

⁴ Ministerstvo vnitra ČR uvádí ve svých každoročních zprávách o problematice extremismu na území České republiky pro pojem „hate crimes“ český ekvivalent „kriminalita motivovaná rasovou, národnostní nebo jinou sociální nenávistí“, nově též jako „kriminalita s extremistickým podtextem“.

⁵ Reid, S.T.: Crime and Criminology, 9. vydání, Boston: Burr Ridge/IL, Dubuque/IA, Madison/WI a další, 2000, s. 188-191, cit. z. Schneider, H.J.: Politische Kriminalitaet, Kriminalistik, 2001, č. 1, s. 22.

⁶ Gerstenfeld, P.B.: Hate Crimes – causes, controls and controversies, Thousand Oaks: Sage Publications, 2004, s. 9.

Jsou prováděny obzvláště s velkou brutalitou a bezcitností. Důsledkem ideologického zaslepení doprovázeného pocitem absolutní moci a obrovskou agresivitou nepřichází jakákoli empatie do utrpení oběti v úvahu.

Ač by se mohlo zdát, že se jedná o jev poměrně nový, není tomu tak. Již v dávné historii lidstva se můžeme setkat s incidenty velice podobnými dnešnímu pojetí „hate crimes“. Ať už vezmeme v potaz praktiky prosazování křesťanství ve středověku, kastování obyvatelstva nebo metody kolonizace některých kontinentů. Holocaust prováděný nacisty za druhé světové války či zločiny komunismu pak mluví sami za sebe. Projevy ideové nenávisti a netolerance mají velmi staré kořeny. Akt diskriminačního násilí a zastrahování, i když se udál před rokem 1985 (tj. před oficiálním vznikem pojmu „hate crimes“), není ve své podstatě nijak odlišný od aktů násilí, které se dějí dnes. Liší se jen jeho právní zakotvení.

Existují též mezinárodní rozdíly v samotném pojetí „hate crimes“. Co se v jedné kultuře jeví jako projev extremistického násilí, může jiná kultura pokládat za naprosto samozřejmé, nebo jen čin jinak právně kvalifikovat. Těžko bychom též našli jednu univerzální definici např. pro trestný čin krádeže. Zatímco legislativa USA klade důraz na akty jednotlivců či malých skupin, německá legislativa se zaměřuje na potírání extrémistického násilí páchaného organizovanými skupinami s vlastní ideologií (především pravicovou).

Při objasnění pojmu je též třeba odlišit „hate crime“ od zdánlivě podobného avšak předsudky nemotivovaného činu. Berk, Boyd a Hamer (1992)⁷ rozlišují mezi symbolickými a pojistnými delikty a mezi expresivním a instrumentálním motivem. Symbolický delikt je cílevědomě namířený proti oběti kvůli její příslušnosti ke skupině, pojistný delikt na druhou stranu využívá status oběti jenom jako predikát jeho vlastních hodnot. Expresivní motiv je charakterizovaný přáním pachatele zaslat spácháním extremistického násilí poselství členům skupiny, ke které oběť náleží. Zatímco u instrumentálního motivu pachatel sleduje jiný účel, například získání peněz.

Čírtková, L. (2001)⁸ uvádí následující aspekty extremistického násilí:

- **Skupinový charakter.** Extremistické násilí vzniká ze skupinových konfliktů. Jimi se usiluje o dominanci vnitřní skupiny (skupina pachatelů) viktimizací určité vnější skupiny a degradací její identity. Ačkoli na samotném provedení násilného útoku se

⁷ cit.z. Perry, B.: Where do we go from? Researching hate crimes, Internet Journal of Criminology, 2003.

⁸ in Extremismu-jeho kořeny, projevy a východiska, Sborník mezinárodní konference konané Policejní akademii ČR v Praze, Praha: Policejní akademie ČR, 2001.

podílí většinou jen několik jedinců, považují se za vykonavatele vůle majoritní společnosti. Nebo naopak persekují majoritní většinu ve jménu vyšší instance.

- **Symbolický charakter.** Kriminolog Mc Devitt označil hate crimes za *trestné činy s poselstvím*. Liší se totiž od ostatních trestných činů tím, že násilným útokem pachatel vysílá určité poselství na členy skupiny, ke které oběť přísluší. Upozorňuje, že v určité oblasti, společenství, škole nebo na pracovišti nejsou vítáni a varuje před dalšími možnými útoky. Příímá oběť je tu pouze symbolem, zástupcem viktimizační skupiny, a nositelem poselství. Hlavním cílem jejího napadení je vzbudit strach i u ostatních členů skupiny a narušit její integritu.
- **Racionální povaha agresivních výpadů proti obětem.** Kriminologové se často domnívají, že vzhledem k obrovské brutalitě extremistického násilí a jejich zdánlivé nepochopitelnosti, nemají činy pachatelů žádné racionální podhoubí. Opak je ovšem pravdou. Nejen že pachatelé považují své jednání za naprosto legitimní, existují z jejich pohledu naprosto racionální důvody, ale též se jedná o akce velmi promyšlené a mnohdy vysoce zorganizované. To dokazuje i fakt, že pachatelé vyčkávají na vhodné situační podmínky (např. nehrozí, že je někdo přistihne při činu atd.).
- **Zvláštnosti viktimizace.** Charakteristickým znakem hate crimes je příslušnost oběti k určité cizí, „odlišné“ skupině. Ať už se jedná o rasovou, etnickou, náboženskou, politickou odlišnost, tělesné či duševní poškození, oběť nemůže nijak ovlivnit vlastní viktimnost. Dopad viktimizace je u těchto násilných činů také mnohem větší, nepostihuje totiž jen bezprostřední oběť, ale dotýká se nepřímo i všech příslušníků skupiny a destabilizuje demokratickou společnost.

1.2. Extremismus

Mluvíme-li o trestných činech z ideové nenávisti, nelze se přitom vyhnout jejich ideovému původu, a tedy pojmu extremismus. Zatímco extremismus se zaměřuje na pachatele extremistického násilí, jejich povahové a mentální charakteristiky, dynamiku extremistických skupin, v případě „hate crimes“ se pozornost soustředila na samotné pachatelovo chování, proč se ho dopouští, co jím sleduje atd.

Extremismus⁹ je obecný, spíše politologický pojem, který se vztahuje na hraniční, nestandardní či jinak abnormální společenské jevy a jejich nositele. V demokraciích se za extrémní považují jevy, které svou existencí aktuálně či potenciálně ohrožují v první řadě

⁹ Pojem extremismus pochází z latinského slova „extremus“, používaný jako označení pro nejdále ležící pozici.

demokratické základy státu, jeho ústavní uspořádání a demokratickým státem chráněné hodnoty (deklarovaná lidská práva, občanské svobody a další společenské principy), jejichž odstranění by vyvolalo reálnou hrozbu nastolení nějaké formy nedemokratického společenského systému.

Jedná se však o pojem nejednoznačný. Samotných definic existuje jen v České republice několik, i samotné orgány činné v trestním řízení jsou v tomto nejednotné. Tak definuje Ministerstvo vnitra extremismus jako „*protiprávní činnost vycházející z ideových pohnutek, která jsou namířena proti základním lidským právům a svobodám, demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti státu*“. Policie ČR vidí extremismus jako „*souhrn verbálních, grafických, fyzických a jiných aktivit, zpravidla s ideologickým kontextem, vyvíjených jedincem nebo skupinou osob s názory výhradně vybočujícími ze všeobecně uznávaných společenských norem se zřetelnými prvky netolerance, zejména rasové, národnostní, náboženské nebo jiné obdobné nesnášenlivosti, a které útočí proti demokratickým principům společenskému uspořádání, životu, zdraví, majetku nebo veřejnému pořádku*¹⁰“.

Za extremismem ohrožitelné demokratické ústavní principy České republiky se považují tyto:

- Úcta k právům člověka a občana (čl. 1 Ústavy),
- Svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy),
- Nezměnitelnost podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy),
- Svrchovanost lidu (čl. 2 Ústavy),
- Volná soutěž politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítající násilí jako prostředek k prosazování vlastních zájmů (čl. 5 Ústavy),
- Ochrana menšin při rozhodování většiny (čl. 6 Ústavy),
- Svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech, nezadatelnost, nezczizitelnost a nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického a jiného smýšlení, národního a sociálního původu, příslušnosti k národnostní a etnické menšině, majetku, rodu a jiného postavení (čl. 1 a čl. 3 Listiny základních práv a svobod)¹¹.

Ve Velké Británii se například pojem extremismus vůbec nevyskytuje, považuje se za nepřesný. Místo toho se používají jeho jednotlivé formy. Podle dostupné literatury¹²

¹⁰ Závazný pokyn policejního prezidenta č. 70/1999 Sb., kterým se upravuje činnost příslušníků policie ČR na úseku boje proti extremistické kriminalitě, cit.z. Chmelík, J: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, 1. vydání, Praha: LINDE, 2001, s. 8.

¹¹ Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu a území ČR v roce 2002, Praha: MV ČR, 2003.

¹² Zoubková, J., Zoubek, V.: Několik poznámek k širším možnostem ústavního práva a kriminologie, chránit základní lidská práva při projevech extremismu a nelegální migrace, in Extremismus- jeho kořeny, projevy a východiska, Sborník mezinárodní konference konané Policejní akademii ČR v Praze, Praha: Policejní akademie ČR, 2001, s. 247 an.

jsou pod pojem „extremismus“ obvykle zahrnovány: rasismus, nacionalismus, xenofobie, fašismus, antisemitismus, anarchismus, náboženský extremismus a terorismus (definice těchto pojmů jsou obsahem přílohy č. 1).

Po celém světě, naši zemi nevyjímaje, existuje mnoho nejrozličnějších extremistických skupin. Vznik takové skupiny je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje. Chmelík, J. ve své knize *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty* (2001) uvádí: „*Ocitne-li se taková spoločnosť ve štádiu, v nŕmž značne narŕstajú vnitrŕní rozpory, je naprostá vŕtšina extrémních aktivit bezprostřední reakcí na ně. Podle některých autorů je extremismus produktem demokratické společnosti. Demokracie totiž nemá dostatek účinných obranných mechanismů, aby se ubránila všemu, co jí škodí. Pokud by takové mechanismy měla, přestala by být demokracií a stala by se diktaturou. Proto každá demokracie, každá demokratická společnost se potýká s extremismem.*“ Je též politology vymezován jako antiteze demokracie.

Ve vývoji extremismu lze pozorovat tři základní stádia¹³:

Pro *první stádium* je charakteristická nízká racionalita, netolerance a spontánnost vlastních akcí. Pachatelé jednají impulsivně motivovaní rasovými, sociálními, etnickými či národnostními předsudky. Jejich jednání je projevem pocitu ohrožení, namířené proti příslušníkům skupiny, která je vnímána jako potenciálně nebezpečná.

Ve *druhém stádiu* se jedná o cílevědomé snahy, o dílčí nebo komplexní změnu společenského a politického uspořádání, spojeného se spolčováním, plánováním a propagací těchto snah. Typický je vysoký stupeň demagogie, pohrdání zákony, nerespektování základních lidských práv a svobod a preference radikálních metod.

Třetí stádium je vrcholem extremistických cílů. Dochází k založení politické strany s ideologickým programem, která usiluje o uchopení moci a změnu politického režimu. Jejich velkou výhodou je atraktivnost programu pro voliče, neboť obsahuje rychlá a razantní řešení problémových situací.

V důsledku toho, že extrémisté věří ve svou pravdu, a jsou ochotni ji prosazovat legálními i nelegálními prostředky, a vzhledem ke skutečnosti, že problémy a sociální napětí vyhrocují a dovádějí ke konfrontaci se státní mocí, mohou organizovaně a záměrně

¹³ Meteňko, J.: *Extremizmus a xenofóbia – stav, problémy a množnosti ich riešenia policejným zborom v SR*, in *Extremismus – jeho kořeny, projevy a východiska řešení*, Sborník mezinárodní konference konané Policejní akademii ČR v Praze, Praha: Policejní akademie ČR, 2001, s. 133-152.

způsobit ve společnosti politickou krizi, která má oslabit a zdiskreditovat státní moc, a tím vytvořit příznivé podmínky pro realizaci jejich mocensko-politických cílů¹⁴.

Podle Ministerstva vnitra České republiky v evropských podmínkách existuje extremistické spektrum, které lze dělit na:

- pravicově extremistické,
- levicově extremistické,
- nacionalisticky extremistické a
- nábožensky fundamentalistické.

1.2.1. Politický extremismus

Paradoxně se stává, že některé principy demokracie se mohou stát významným činitelem zvyšujícím její křehkost. Důkazem je princip politické svobody, jehož uplatňování může vést až k projevům programově útočícím na principy, jež byly dosud k útokům využívány. To je právě příklad politického extremismu.

Politický demokratický systém více stran je extremisty konfrontován s nárokem na výhradní zastoupení jediné politické síly, pluralismus přesvědčení je odmítán s poukazem na jediné „správné“ učení, zájmové skupiny upadají do podezření, že jsou zaměřeny proti „společenské vůli“, demokratická média prý manipulují veřejným míněním, „občanská“ demokracie platí za výplod neřesti, kulturní dekadence a mravního úpadku, panuje v ní špatné hospodaření a korupce. To jsou typické a nejvíce používané výtky, které extrémisté vyslovují vůči demokracii¹⁵.

V důsledku toho, že hranice mezi demokracií a extremismem mnohdy není možné jednoznačně vymezit, používá se často pro krajní názory v demokratickém rámci označení radikalismus. Tato „šedá zóna“, jak je některými autory příhodně nazývána, označuje politické postoje, úsilí o zásadní a nekompromisní řešení problémů, nicméně s absencí prvků násilí a nemající za cíl odstranění demokratické společnosti. Grafické znázornění tohoto pojetí je zachyceno v tabulce č. 1. Pojem politický extremismus/radikalismus je ovšem sám o sobě pojmem velice prázdným, libovolně aplikovatelným s prakticky nulovou výpovědní hodnotou. Proto je příhodnější jej dále členit na extremismus „levicový“ a „pravicový“, tj. politický extremismus konkretizující pozici subjektu v politickém prostředí, na jehož základě mu lze přisuzovat určité ideologicko-programové charakteristiky. V posledních letech se však stále častěji objevují projevy extremismu,

¹⁴ Danics, Š: Extremismus, Praha: Triton, 2003, s. 9.

¹⁵ Danics, Š: Extremismus, Praha: Triton, 2003, s. 19-20.

kteřé dle uvedených regulí nelze jednoznačně zařadit. V literatuře je najdeme pod označením „nové extremismy“¹⁶.

Tabulka č. 1: Model politického extremismu

Ultralevice			Ultrapravaice	
Levicový extremismus	Levicový radikalismus	Demokratický střed	Pravicový radikalismus	Pravicový extremismus
		Ústavně-konformní spektrum, definované demokratickým řádem		

Zdroj: Stöss, R.: Rechtsextremismus im vereinten Deutschland, Mareš, M.: Pravicový extremismus a radikalismus v ČR.

1.3. Příčiny a teoretické přístupy k extremistickému násilí

1.3.1. Obecné příčiny extremismu

Koncem 20. a počátkem 21. století dochází k nástupu nové vývojové tendence – globalizace, která přináší mobilitu kapitálu, informací, zboží i lidí. Vzniká tak celosvětově fungující systém, který představuje nejsilnější a nejmocnější sílu naší doby, ve srovnání s nímž *ztrácí národní stát na významu* a klesá do podřízeného postavení. Projevem krize národního státu je i stále znatelnější omezování svobody rozhodování státních orgánů jako důsledku postupného začleňování státu do mezinárodního systému norem a institucí. Národní stát je postupně nahrazován euroamerickými strukturami. Přirozeným jevem v souvislosti s pomalu mizejícími hranicemi států ve své tradiční podobě je *migrace obyvatelstva*. Zatímco dříve byla patrná jedna víceméně homogenní majorita a jedna či více minorit, dnes se společnost stále více pluralizuje. Míšení tradic a kultur vyvolává hodnotový chaos, jehož důsledkem je buď rezignace menšiny na vlastní tradiční hodnoty, nebo naopak netolerance ze strany většiny. Reakcí na krizi národního státu je především rasově orientovaný extremismus, vycházející z archaické romantické představy, podle níž identita státu není dána systémem ekonomických vztahů a dějinnou tradicí, ale především pokrevní příbuzností a národní jednotou soukmenovců. Krize národního státu je proto stoupenci tohoto hnutí vnímána jako důsledek zrady vlády státu, která málo preferuje národní hodnoty, čistotu rasy a nadržuje rasovým minoritám. Stoupenci odmítají rovnost občanů, naopak deklarují jejich principiální nerovnost danou příslušností k určité rase, a demokracii – důsledek neprávem nastolené rovnosti považuje za nejnovější trik tyranie. Nacionalisticky orientované strany či hnutí jsou odpůrci všech forem integrace.

¹⁶ Pod slovem „nové extremismy“ se nejčastěji objevuje náboženský fundamentalismus a terorismus, v literatuře se však setkáme i s populismem, ekoterorismem, radikálním feminismem atd.

Aktuálním problémem a hrozbou euroamerické civilizace v její současné podobě se stal islámský terorismus. 21. století se ukazuje být stoletím *střetu civilizací*. Racionálně účelové jednání, jímž se vyznačuje euroamerická kultura, je stavěno do ostrého kontrastu s tradičními hodnotami náboženského fundamentalismu. Kritériem dobrého jednání muslima je soulad s božským zákonem, který je nadřazen všem ostatním normám. Tato víra v posvátnou závaznost jednou ustanovených předobrazů správného chování byla původně vlastní všem civilizačním okruhům. Na počátku novověku se však evropská civilizace z tradičního vzorce vymanila. V důsledku rozvoje vědy dochází k víře v rozum a schopnosti člověka. K víře, že člověk sám má možnost vlastními prostředky dosáhnout vytčeného cíle, vlastního prospěchu. Vůle Boha je tak nahrazena vůlí jednotlivce.

Ruku v ruce s racionálně účelným jednáním jde i postupná *degradace na tradiční lidské hodnoty*. Moderní člověk podniká honbu za hromaděním hmotných statků v bláhové naději zajištění si šťastnějších zítřků a odsunuje tak to důležité někam do pozadí. Stále více domácností euroamerické kultury akceptuje konzumní konformismus jako životní styl zajišťující pohodlí, bezproblémovost a bezpečí, ovšem též rezignující na hlubší citový prožitek a popírající tak lidskou přirozenost. Nadvláda konzumu znehodnocuje vztah člověka k člověku, zelenou dostává sobectví, odrážející se na primátu vztahu k věci. V moderních společnostech se předměty a věci staví na odiv více než morální zásady, žádostivost hmotných statků vítězí nad závazkem lidskosti, potřeby nad ctností, blahobytem nad dobrem. Dochází k narušení rovnováhy civilizace. Není tedy s podivem, že člověk frustrovaný životním neuspokojením, má potřebu revoltovat proti hodnotám současné moderní civilizace, ačkoli ne vždy zcela legálními prostředky.

Globálně fungující tržní ekonomický systém přináší nejen nadvládu nadnárodních center, ale i *neproporcionální ekonomický vývoj*. Zatímco část lidské populace bohatne a prohlubuje tak vlastní sociální prosperitu, jiná část populace se propadá do stále větší chudoby. Moderní svět se zakládá na principu příležitosti a úspěchu, z jehož podstaty ovšem může těžit jen privilegovaná menšina. Lidstvo všeobecně se stává obětí pokroku. Důsledkem sociální nerovnosti je pak faktická nadvláda této menšiny nejen v sociální oblasti a sílící pocit nejistoty a beznaděje u chudé skupiny obyvatelstva. Narušení rovnováhy stále rostoucím blahobytem jedněch na úkor druhých může zapříčinit závažný mezinárodní konflikt.

1.3.2. Teoretické přístupy k extrémistickému násilí

Teorií snažících se objasnit příčiny vzniku trestných činů páchaných z nenávisti existuje ve vědě hned několik. Nejvýznamnější z nich lze rozdělit do tří kategorií¹⁷, a to podle toho, zda se orientují na vztahy ve společnosti, zda sledují skupinovou dynamiku, či se zaměřují na samotnou osobu pachatele.

A. Teorie orientované na společnost

Teorie marginalizace upozorňuje na společenské znevýhodnění skupin pohybujících se na okraji společnosti. Takovéto skupiny disponují obvykle minimální šancí na vzdělání a přístupem k zaměstnání. Nezaměstnanost skupiny je mnohem vyšší než činí celospolečenský průměr, příjmy se pohybují na hranici životního minima a sociální poměry obecně na hranici snesitelnosti. Nelehkou společenskou situaci prohlubují nenávistné výrazy objevující se i v hudbě, umění, politice či sportu. Existují například rasistické vtipy o Rómech a o Židech, karikatury zesměšňující příslušníky skupiny, rasistické texty písní atd. Odsunutí na okraj společnosti může mít dva různé důsledky. Tím, že je tato minoritní skupina sociálně velmi oslabená, stává se snadným terčem pachatelů extremistického násilí. Nebo se může jednat o tzv. extremismus naruby, kdy přisouzení určité kriminální role majoritní společností vede ke kriminální kariéře (např. jako důsledek výroku „Romové kradou“).

Předmětem zájmu francouzského sociologa Émile Durkheim (1858-1917) se stala situace sociální změny. Studoval nejen společenské mechanismy, pomocí nichž je společnost schopna udržet svoji integritu, ale především se zaměřil na mechanismy, které jsou schopny integritu společnosti narušit. *Teorie sociální dezorganizace*, vytvořená sociology Downesem a Rockem (1989), vidí příčinu rozpadu moderní společnosti v uvolňujících se mezilidských vztazích. Slábne úloha společenských institucí a původní hodnoty a normy nabývají jiného významu. Pluralizací a individualizací společnosti ztrácejí lidé své tradiční vazby, rodina, církve a profesní korporace ztrácí svoji kontrolní a socializační funkci. Neformální kontrola sociálních skupin je oslabena enormním nárůstem sociální mobility. Převládá neporozumění, heterogenita a nestabilita. Vzniká alternativní řád, který je spojen s alternativními institucemi sociální kontroly (stínová policie, stínová ekonomika). Durkheim považoval kriminalitu za normální a „zdravý“ jev, nebezpečný pro

¹⁷ Schneider, H.J.: Politische Kriminalitaet, Kriminalistik, 2001, č. 1, s. 25

společnost až ve chvíli, kdy se vymkne její kontrole. Taková situace se nazývá stavem *anomie*¹⁸.

Z Durkheimovy teorie anomie vyšel R.K. Merton se svou *teorií odchylného chování*, ve které řeší problematiku žádoucích cílů jednání a jejich dosahování v rámci určité skupiny. Podle něho v sociální kultuře chybí adekvátní soulad mezi uznanými cíli (např. úspěch, peníze, bohatství) a dovolenými prostředky k jejich dosažení¹⁹. Anomie nastává tehdy, pokud se lidé cítí neschopni dosáhnout obecně uznávaných společenských cílů legálními prostředky. Kriminalita je příznakem stavu sociální anomie - nevyskytuje se však ve všech sociálních vrstvách rovnoměrně, nejvíce zasahuje sociální vrstvy s nejnižšími příjmy a omezenými možnostmi.

B. Teorie skupinových dynamik

Koncepce *kultur a subkultur*²⁰ vytvořené pány Cohenem, Clowardem, Oblinem, Downsem, a dalšími, vidí rozdíly v chování lidských bytostí jako důsledek působení odlišných kulturních vzorců chování v různých společenských vrstvách, z nichž vrstva nejchudší je vnímána jako nejvíce náchylná ke kriminálnímu chování. Tyto koncepce lze někdy v učebnicích nalézt jako *teorii napětí*. Jedinec je vystaven ze strany společnosti sociálnímu tlaku. Samozřejmým důsledkem sociálního napětí je pak delikventní chování. Vznik delikventních subkultur je chápáno jako výsledek kolektivního řešení problémů, které jsou vnímány jako společné a vyplývají z jejich postavení ve společnosti. Násilí je nutným prostředkem k obhájení skupinových norem, posiluje skupinovou soudržnost.

Erwin Sutherland naproti tomu zkoumal sociální interakce uvnitř skupiny a došel k závěru, že kriminální chování je kulturně přenášeno v rámci skupiny prostřednictvím procesu sociálního učení. Podle této *teorie diferencovaného sdružování* se člověk pachatelem nerodí, nýbrž se jím stává. Sutherland chápe delikt jako „normální“ naučené chování osob, které byly v kontaktu převážně se zločineckými vzory a převážili u nich

¹⁸ Pojem definoval poprvé E. Durkheim jako stav bezzákonnosti ve společnosti, kdy se obecné sociální regulativy (normy) zhroutily.

¹⁹ Merton lidské jednání typologizoval podle společenské adaptace a legálnosti nebo nelegálnosti cílů a prostředků. Tím získal 5 typů jednání: tzv. konformismus, inovace, ritualismus, únik a vzpoura. Z kriminologického hlediska je nejvýznamnější kategorie „inovace“, kde cíle jsou legální (např. získání majetku), ale použité prostředky legální nejsou (př. získání majetku deliktem)

²⁰ Původně bylo za subkulturu pokládáno vše, co se vymylo normám většinové společnosti, bez připuštění možnosti či dokonce oprávněnosti existence jakýchkoli alternativních hodnotových struktur.

normy příznivé pro porušení práva²¹. Popírá rozhodující význam osobnostních rysů pachatele při páčání trestné činnosti a zdůrazňuje normálnost zločineckého chování. Podle této teorie jsou zločinci většinou normálními, duševně zdravými jedinci. Pokračovatelem Sutherlanda se stal Daniel Glaser. Jeho *teorie diferencované identifikace* upozorňuje na možnost výběru jedince, zda se identifikuje s protispolečensky orientovanými vzorci chování či nikoli.

Studováním vztahů mezi jednotlivými sociálními skupinami se zabývá *teorie sociální identity*. Sociální identita člověka spočívá v (sebe)zařazení do určité sociální kategorie, např. na základě vlastních hodnot, názorů, původu atd. Jedinci se stejným nebo podobným zařazením vytvářejí skupinu, označenou jako „My“. Extremistické násilí je postaveno na konfliktu mezi vnitřní skupinou („My“) a skupinou vnější („Oni“). Násilí slouží k utvrzení identity skupiny. Pokud je identita skupiny ohrožena, je nutno ji posílit degradací skupiny vnější, a tím i zvýšit sebevědomí, skupinovou sounáležitost a solidaritu na účet oběti.

Teorie deprivace činí odpovědným za vznik extremistického násilí relativní socioekonomický nedostatek (deprivace) a psychické odříkání (frustrace), a tím zklamání z nesplněného očekávání. Skupina mladých násilníků ze spodních vrstev společnosti se cítí ohrožena minoritními skupinami a skupinami na okraji společnosti. Striktním dělením skupin na „My-Oni“ s dožadováním se práva silnějších v sociálně-darwinovském mínění a hodnocení jiných jako domněle slabších není ničím jiným než projevem strachu před stále ostřeji se vyvíjejícím bojem o nedostatek statků, pracovní místa, prostor k bydlení, sociální pomoc či společenskou pozici. Obětem je připisována role viníka, původce ekonomických těžkostí.

C. Teorie orientované na pachatele

Za hlavní příčinu přerodu v pachatele extremistického násilí je pokládán *tzv. socializační nedostatek*, který lze chápat ve dvou rovinách:

1. Pachatelé pocházejí z vysoce destruovaných rodin. Rodiče žijí vesměs odděleně, sociální vazby jsou v rodině přetrhány. Sklon k násilí se tak pěstuje vzhledem k

²¹ Sutherland zdůrazňuje častost a intenzitu sdužování jedince s představiteli zločineckého prostředí a jeho osobnostní charakteristiky pokládá za významné pouze tehdy, pokud favorizují častost a soustavnost těchto kontaktů. Důraz je nikoli na jedinci, nýbrž na společenské situaci, na „souboru vztahů“.

socializačnímu nedostatku jedince již v tradičních institucích, jako je rodina, škola, vrstevníci, spolupracovníci atd..

2. Pachatelé byli vychováni *osobností s autoritativními sklony* (Adorno) a museli se podrobit přísné disciplíně, i ve formě výhrůžek. Inklinují tak více k sebedoceňování a mají potřebu nahrazovat si nedostatek vlastního sebevědomí identifikací s mocnými jedinci, s agresory. Pohrdají v jejich očích méněcennými a slabšími členy společnosti: barevnými, cizinci, Židy atd. Vzhledem k faktu, že byli během dosavadního života mnohokrát přesvědčováni o vlastní neschopnosti, jsou si velice vědomi vlastní zranitelnosti a cítí se okolním světem ohroženi. Napadají tak vnější skupiny, především skupiny na okraji a menšiny, které ztělesňují odchylné hodnoty.

Morální ospravedlnění svých činů pachatel podrobuje technikám neutralizace. *Teorie neutralizace* poukazuje na pachatele jako oběť stereotypů své skupiny, kdy již od mládí je mu vštěpován vzorec chování obsahující i negativní postoje k viktimizační skupině. Příslušníci viktimizační skupiny jsou považováni za špinavé, líné, lačné po penězích a po moci a označeni za původ většiny civilizačních problémů. Tyto převzaté postoje pak používá k neutralizaci vlastních násilných útoků (př. „koledoval si o to“).

1.4. Formy extremistického násilí

Jak již bylo výše zmíněno, extremismus stejně jako jeho kriminální projevy, jsou vnímány v jednotlivých částech světa zcela odlišně. Od toho se odvíjí i jejich klasifikace, ať už deklarovaná vědeckou obcí nebo institucemi státního aparátu. Pokusíme-li se o jakési zobecnění, dostaneme dvě základní formy extrémistických činů: činy páchané ve jménu většiny, aby utlačovaly menšinu, a činy páchané organizovanými skupinami nenávisti ve jménu vyšší instance, idolu, za účelem změnit a napravit hodnoty lidí nebo alespoň poškodit stát a vládu²².

Většina států západní civilizace každoročně monitoruje situaci extremismu jak vnitrostátně, tak sleduje aktuální hrozby i na mezinárodní scéně. Zpracované statistiky a hodnotící zprávy poskytují nejenom reálný obraz současného stavu, ale i pomáhají odhalit hrozící nebezpečí a zaměřit se na přijetí patřičných preventivních opatření. V těchto zprávách jsou formy extremistického násilí tradičně děleny podle jejich legalizovaného zakotvení. Klasickým případem jsou zprávy o problematice extremismu na území České republiky vydávané každoročně Ministerstvem vnitra (viz kapitola 3.).

²² Čírtková, L., Psychologické aspekty motivace k extremismu, in *Extremismus, jeho kořeny a příčiny projevu*, Sborník mezinárodní konference konané Policejní akademií ČR v Praze, Praha, 2001, s. 25.

Velice precizní zpracování problematiky „hate crimes“ vykazují každoroční Statistiky „hate crimes“ vydávané v USA úřadem FBI²³. Ty člení „hate crimes“:

1. dle druhu deliktu na :

- trestné činy proti osobě (vražda, znásilnění, vyhrožování...),
- trestné činy proti majetku (loupež, krádež, žhářství...),
- trestné činy proti společnosti,

2. dle druhu motivačního předsudku na:

- předsudek na základě rasy, náboženství, sexuální orientace, národnostní a etnické příslušnosti, a handicapu.

Pro informaci: V USA tvoří dvě třetiny všech „hate crimes“ trestné činy proti osobě, páchané především z rasové nenávisti. Oproti našim končinám je překvapivé poměrně vysoké procento těchto trestných činů páchaných z důvodu odlišné sexuální orientace (15%), zatímco národnostní a etnická příslušnost nehraje zásadní roli (13%)²⁴.

Z kriminologického hlediska lze rozlišovat extremistické činy též podle formy jejich páčání²⁵. Podstatou *verbálních útoků* je poškození práv a svobod občanů bez přímého fyzického kontaktu s napadenou osobou, obvykle formou slovního napadání, výhrůžek apod., často doprovázených ničením majetku. K slovním útokům obvykle dochází skupinou osob. Obsahem bývají obvykle rasově, národnostně, etnicky apod. orientované projevy, ať už mezi stejně smýšlejícími jedinci nebo v přímém kontaktu s příslušníkem pronásledované menšiny. Typickým příkladem je fašistický pozdrav SIEG HEIL, hudební produkce s rasově motivovanými texty atd.

Velice agresivní variantou jsou *brachiální útoky*, neboli útoky proti tělesné integritě člověka. Základními způsoby páčání jsou fyzické nebo psychické násilí až teror, násilí vyjadřované ve formě závažné pohrůžky nebo přímé násilí proti osobě nebo majetku. Vyznačují se vysokým stupněm brutality jako jednoznačnou demonstrací vlastní nezměrné síly a nenávisti vůči příslušníkům určité menšiny.

Výše uvedené útoky se jen velmi zřídka vyskytují ve své čisté formě, obvykle útoky verbální bývají předstupněm útoků brachiálních a obě často ideologicky doplňovány *útoky grafickými*. Jejich základem je obvykle fascinace symboly fašismu, nacismu (př. fašistická

²³ Federal Bureau of Investigation: Hate Crime Statistics 2004, Washington D.C.: U.S. Department of Justice. FBI, 2005.

²⁴ tamtéž

²⁵ Chmelík, J: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, Praha: LINDE, 2001, s. 58.

svastika) apod., šíření ideologie extremistických hnutí prostřednictvím časopisů, plakátů a letáků.

Z psychologického pohledu je důležitější dělení extrémistického násilí podle jeho motivačního pozadí. Zde lze rozlišovat čtyři základní typy: zážitkové extrémistické násilí (sensations hate crimes), reaktivní extrémistické násilí (reactions hate crimes), misionářské extrémistické násilí (missions hate crimes) a organizované extrémistické násilí (organized hate crimes). Jejich významem se budeme dále zabývat v kapitole 2.2.

2. Pachatelé a oběti extremistického násilí

2.1. Psychologie předsudků

Signifikantním znakem „hate crimes“ je příslušnost oběti k určité skupině, jejíž odlišnost ji činí v očích pachatele nebezpečnou. Tento postoj pachatele je zapříčiněn vštěpenými předsudky, které postupně přecházejí v averzi vůči jedinci jako členu určité skupiny, čekající na vhodnou chvíli, kdy se bude moci projevit. Předsudek je tak základním spouštěcím elementem a motivem ke spáchání kriminálního činu. Předsudky přitom nemusejí rozvíjet jen příslušníci většiny, ale stejně tak jsou jejich nositeli i příslušníci menšiny.

Jak tedy vzniká předsudek? Přibližně mezi třetím a sedmým rokem dítěte dochází k jeho potřebě samo sebe identifikovat, tzn. zařadit sám sebe do určité skupiny na základě podobnosti nebo odlišnosti s okolím (např. podle pohlaví, věku, barvy pleti atd.). Tato sociální kategorizace je pro život člověka naprosto zásadním procesem uvědomění si sám sebe, jež pomáhá k orientaci v komplikovaném světě. Ve stejné době přijímají děti určité stereotypy²⁶, charakteristické pro jejich skupinu. Stereotyp je mentálním obrazem určité skupiny. Obvykle si jej člověk odnáší coby výbavu do života z rodiny, popřípadě školy, nebo je získává na základě osobní zkušenosti. Může se jednat o stereotypy pozitivní např. „černoši jsou lepší atleti“, nebo naopak negativní „ženy jsou špatnými řidičkami“. Jak negativní, tak pozitivní stereotypy jsou nebezpečné, neboť vedou k vnímání faktu jako obecně známého a objektivně pravdivého.

Děti přejímají od dospělých i rádobý nevinné pomluvy s rasovým zabarvením (např. označení „ten cikán“). Sice jim ve svém věku příliš nerozumějí, nicméně je rádi používají, neboť jsou pro ně lákadlem něčeho v jejich věku zapovězeného, k jejich věku nepatřícího. Něčeho, co smějí a též používají jen dospělí.

Kdy však dochází k onomu osudnému přerodu stereotypu v předsudek motivující k „hate crime“? Každý člověk si postupem času podvědomě vytváří určité schéma stereotypu, což je mentální model obsahující všechno, co víme o objektu, naše názory a postoje k němu. Ukažme si příklad typického schématu stereotypu např. o advokátech tak, jak jej mohou vnímat někteří lidé: „Advokáti jsou vzdělaní lidé. Pomáhají jiným lidem, pokud mají právní problém, nicméně vzhledem k výši jimi požadované odměny se dá

²⁶ Stereotypem se v tomto smyslu rozumí komplex představ, které mají příslušníci společenských skupin o sobě nebo o jiných (zvl. etnicky n. rasově), srov. Akademický slovník cizích slov, kolektiv autorů, Academia Praha 2001, s. 711.

předpokládat, že si snaží pouze namastit kapsu na nevědoucích lidech“. V okamžiku, kdy pak spatříme onu osobu či věc, automaticky se nám aktivuje schéma, které máme k jeho skupině přiřazené. Je to náš vlastní stupeň předsudku. Odstranit toto schéma vyžaduje vědomé úsilí. Schéma slouží jako jakýsi filtr, na základě něhož zpracováváme informace o objektu. Takovéto zpracování informací má efekt tzv. „homogenity vnějších skupin (outgroup homogeneity)“²⁷, tj. příslušníky jiné skupiny pokládáme za stejné, tzv. je „házíme do jednoho pytle“. Obvykle je to zapříčiněno nedostatkem informací. Zatímco o vlastní skupině máme komplexnější informace a vnímáme jednotlivce jako různorodé, o cizí skupině víme jen velmi málo a pokládáme i to málo za všeobecně platné a správné. Není tedy překvapením, že naše vnímání jiných skupin tíhne k extrémní polarizaci, z nichž ta negativní samozřejmě převládá. Můžeme považovat jedince z jiné skupiny jako naprosto úžasného (výjimečně), nebo naopak jako naprosto nevhodného (většinou). Podvědomé prisuzování negativních vlastností, které jedinec ve skutečnosti nemá, vede u pachatele extremistického násilí k racionalizaci svého jednání.

2.1.1. Problematika identifikace „hate crimes“ na základě motivace předsudky

Vzhledem k závažnosti zásahu činů extrémního násilí do základních lidských práv a svobod, vyvstala nutnost zakomponovat tento specifický druh trestných činů do trestní legislativy.

Česká republika novelizovala zvláštní část zákona č. 140/1961, trestního zákona, o skutkové podstaty trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196 odst. 2), trestného činu hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198 odst. 1 písm. b), až zákonem č. 175/1990 Sb. V roce 2002 rozšířila tyto skutkové podstaty vč. § 198 odst. 1 písm. a) a § 198a tak, aby poskytovaly trestněprávní ochranu též před závažnými útoky pro příslušnost k etnické skupině.

S promítnutím do trestního zákonodárství ovšem vznikl problém s jejich jednoznačnou kvalifikací. K označení trestného činu za trestný čin s extremistickým podtextem je nutné posoudit zejména, zda pachatel má předsudky vůči předmětu trestného činu, tj. zda tak činí z extremistické pohnutky, a zda mezi kriminálním chováním a tímto předsudkem existuje kauzální vztah. K pochopení významu pojmu „hate crime“ je nutné najít odpověď zejména na následující otázky:

²⁷ Gerstenfeld, P.B.: Hate Crimes – causes, controls, and controversies, Thousand Oaks: Sage Publications, 2004, s. 80

- 1) Co je to „předsudek“?
- 2) Jaké předsudky motivují k „hate crimes“ (tzv. extremistické předsudky)?
- 3) Jaký delikt, pokud je motivován předsudkem, lze považovat za „hate crime“?
- 4) Jak intenzivní musí být příčinná souvislost mezi pachatelovým předsudkem a pachatelovým kriminálním chováním?

Trestné činy páchané z nenávisti nejsou sami o sobě o nenávisti, ale významnou roli u nich hraje zaujatost a předsudek. Předsudky sami o sobě jsou velmi komplikovaným a nejasným jevem. Nikdo z nás není prost předsudků. Existují předsudky pro a proti jednotlivcům, skupinám, jídlu, zemím, počasí, náboženství, sportu atd. Jednotlivec může mít předsudek ve prospěch něčeho (např. jeho víra) nebo proti něčemu (např. víra někoho jiného)²⁸. Některé z nich lze považovat za prospěšné, některé za neškodné, některé však disponují silnou sociální a politickou averzí. Část sociálních psychologů tvrdí, že předsudek je vrozená vlastnost, jiní, a těch je většina, ji považují za chování naučené během života.

G. Allport definuje předsudek jako „*averzní nebo hostinní postoj vůči osobě, která náleží ke skupině, prostě proto, že náleží k této skupině a je tedy možné předpokládat, že má závadné kvality k této skupině připsované.*“²⁹ Argumentace pachatelů extrémního násilí je obvykle doprovázena tvrzením, že jejich předsudky jsou pouze důsledkem faktického pozorování chování viktimizační skupiny. Skutečnost leží však obvykle někde jinde. Mnohdy jsou předsudky jen důsledkem slepého převzetí názoru okolí. Jinými slovy, jedinec může vyrůst s předsudkem, že členové určité skupiny jsou zlí, špinaví, slabí, hloupí apod., protože to je přesně to, co je mu vštěpováno okolím.

Lidé bezesporu disponují širokou škálou nejrůznějších negativních předsudků. Stejně tak není osobnost samotného pachatele „hate crimes“ výjimkou - může chovat negativní postoj k bohatým, chudým, úspěšným, neúspěšným, opilým, zdrogovaným atd. Relevantními předsudky v případě extrémistického násilí jsou však jen ty, které jsou

²⁸ Harvardský psycholog, profesor Gordon Allport, rozlišuje ve své knize *The Nature of Prejudice*, mezi nenávisťným předsudkem (hate-prejudice) a náklonnostním předsudkem (love-prejudice). U Hate-prejudice nenávisťník touží po vyhlazení objektu nenávisti. Některé skupiny nebo jednotlivci (př. nacisti, KKK) mají předsudek jako svoji ideologii - méně či více promyšlené domněnky, přesvědčení a názory, které jsou základem pro pravidlo a akci. Love-prejudice vzniká, pokud pocit k někomu dosáhne takové intenzity, že si již člověk není schopen zachovat elementární odstup a slepě obdivuje cokoli, co k subjektu náklonnosti náleží.

²⁹ Allport, G: *The Nature of Prejudice*, New York, 1958, cit.z. Kosek, J.: *Člověk je (ne)tvor společenský – kapitoly ze sociální psychologie*, Praha: Argo a Dokořán, 2004.

jakýmsi předobrazem zásahu do základních lidských práv a svobod³⁰, tzn. pokud pachatel vyjádří navenek svůj zaujatý postoj natolik intenzivně, že se jeho chování dostává do konfliktu s nárokem oběti na nedotknutelnost lidských práv a svobod. Koncept současných „hate crimes“ se nejvíce zaobírá především trestnými činy z důvodu odlišné rasy, etnicity, víry, pohlaví a v některých státech též sexuální orientace. Určující je legislativa jednotlivých států, jejíž rozdílnost dosahuje v některých oblastech překvapivě velkých rozměrů. Problematickým polem jsou zejména trestné činy z důvodu odlišné sexuální orientace, pohlaví, mentální nezpůsobilosti a věku.

Jakkoli může být delikt kryt extremistickou pohnutkou, nemusí být nutně považován za „hate crime“. Hranice mezi tím, co lze považovat za extremistický čin a co už nikoli je velmi nejasná. Ačkoli může delikt naplňovat skutkovou podstatu trestného činu tak, jak je definována trestním zákonem, vyskytují se často případy, kdy lze jen těžko dokázat, že pachatelovo chování bylo podmíněno příslušností oběti k minoritní skupině, tj. jednal z extremistické pohnutky a spáchal tak jednoznačně „hate crime“. Komplikace s dokazováním obvykle nevznikají u deliktů páchaných ideologicky orientovanou organizovanou skupinou. Pokud bychom však za „hate crime“ považovali jen kriminální chování těchto subjektů, pak by počet extremistických činů byl velmi malý, naproti tomu široké vymezení vyžaduje velkou opatrnost. Další problém vyvstává, zaměříme-li se na škodnost jednotlivých skutků. Náš trestní zákon se v tomto ohledu vyjadřuje o „nebezpečnosti činu pro společnost“. Dá se například za trestný čin z ideové nenávisti považovat vytvoření karikatury zesměšňující proroka Mohameda? A co nápisy na zdech vyjadřující se pejorativně o homosexuálně orientované skupině? Velikost kategorie „hate crimes“ se tedy odvíjí v závislosti na tom, do jaké míry se manipuluje s jejich definicí.

2.1.2. Projevy extrémního násilí v závislosti na míře předsudku a kauzálního vztahu

Podmínkou pro spáchání trestného činu z ideové nenávisti je motivace pachatele extremistickým předsudkem a existence tzv. kauzálního vztahu mezi kriminálním chováním pachatele a tímto extremistickým předsudkem. V následujících řádcích si ukážeme jednotlivé varianty „hate crimes“ dle proměnlivosti těchto faktorů (viz tabulka č. 2).

³⁰ Článek 3 odstavec 1 Listiny základních práv a svobod ČR říká, že „základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního a sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu a jeho postavení“.

Tabulka č. 2: Varianty „hate crimes“³¹

Vysoká intenzita kauzálního vztahu	Vysoká míra předsudku/vysoká intenzita kauzálního vztahu	Nízká míra předsudku/vysoká intenzita kauzálního vztahu
Nízká intenzita kauzálního vztahu	Vysoká míra předsudku/nízká intenzita kauzálního vztahu	Nízká míra předsudku/nízká intenzita kauzálního vztahu
	Vysoká míra předsudku	Nízká míra předsudku

Zdroj: Jacobs, J.B., Potter, K.: Hate Crimes.

Varianta č. 1: Vysoká míra předsudku/ vysoká intenzita kauzálního vztahu

Jedná se o nejčistší variantu „hate crimes“. Též o variantu nejnebezpečnější, neboť kriminální chování je tu podněcováno agresivní ideologií a obvykle se vyznačující vysokým stupněm organizovanosti. Pokud by pojem „hate crimes“ obsahoval jen tuto variantu, jednalo by se o pojem prostý nejasností a debat. Nemusí se však jednat jen o organizované ideologické skupiny, nýbrž i jednotlivce s pocitem obrovské nenávisti vůči odlišné skupině, jednajících samostatně či plnící misionářské poslání. Především v případě jednotlivců v rámci této kategorie se často hovoří o psychicky narušených jedincích. Někteří psychologové se domnívají, že pokud pachatel vykazuje určitou poruchu osobnosti, nejedná se o čin motivovaný extremistickým předsudkem, nýbrž o přirozený důsledek jeho psychicky poškozené osobnosti. Tato teorie by ovšem popírala například fakt, že Hitler neměl předsudky a tím pádem holocaust nebyl „hate crime“.

Varianta č. 2: Vysoká míra předsudku/nízká intenzita kauzálního vztahu

Druhá varianta není naopak za projev extremistického násilí považována vůbec. V tomto případě sice osobnost pachatel vykazuje vysokou míru předsudků k poškozené oběti, nicméně jeho předsudky mají jen minimální souvislost se spáchaným činem. Lze totiž jen těžko předpokládat, že každý delikt spáchaný člověkem s vysokou mírou předsudků je těmito předsudky také motivován. Například příslušník hnutí Skinheads ukradne láhev vodky v obchodě, který patří vietnamskému maloobchodníkovi. Pohnutkou k činu bylo pravděpodobně dostat alkohol zdarma spíše než poškodit vietnamského obchodníka. Fakt, že poškozeným je shodou okolností příslušník menšiny, není v tomto případě relevantní.

³¹ V horizontální rovině je klasifikována míra pachatelova předsudku (vysoká/nízká), na vertikální rovině pak intenzita kauzálního vztahu mezi tímto extremistickým předsudkem a jeho kriminálním chováním (vysoká/nízká). Tabulka ukazuje širokou definici hate crimes, obsahující od naprosto obyčejných deliktů, které se ani zdaleka nepodobají ideologicky provedeným aktům extrémního násilí, po extremistické akty v čisté podobě.

Varianta č. 3: Nízká míra předsudku/vysoká intenzita kauzálního vztahu

Zahrnuje většinu „hate crimes“. Pachatelé této kategorie nejsou ze své podstaty ideologicky nenávidícími. V převážné míře se jedná o mladistvé delikventy nudící se a hledající trochu zábavy nebo vzpouzející se proti majoritním hodnotám. Předsudky jsou spíše zakořeněny v podvědomí. Pachatelé například využijí snadnou dostupnost oběti, malé riziko chycení při činu atd. Ač je to možná s podivem, toto jsou pachatelé dominující statistikám.

Varianta č. 4: Nízká míra předsudku/nízká intenzita kauzálního vztahu

Jinak též „situační“. Jednání vyvolané hádkou či potyčkou mezi rozličnými jednotlivci, která je pak řešena za účasti dalších extremisticky naladěných příznivců té či oné strany. Vycházejí z náhodných sporů a zápalů vzteku, které se vyhrotí až do jednání, které by za normálních okolností bylo možno považovat za „hate crime“. Extremistický motiv tu nicméně často chybí. Až na výjimky se tyto incidenty nepovažují za „hate crime“.

2.1. Profil pachatele – typy a kategorie

„Kriminologie pod pojmem pachatelé chápe nejen osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako trestné činy, ale i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení trestně nestíhají“ (Novotný, O., Zapletal, J. a kol., 2001). Osobnost pachatele je chápána jako organický celek duševního života člověka zahrnující jak biologický základ jedince, tak i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů.

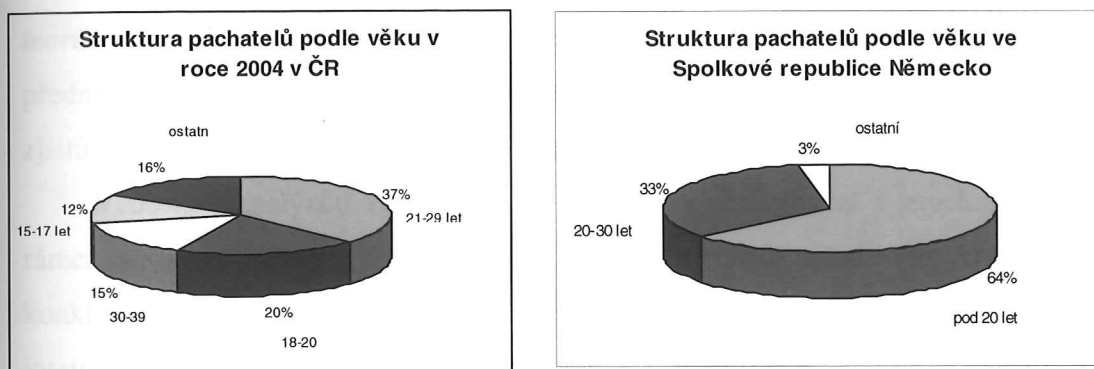
Základním mylnou hypotézou mnoha lidí, co se osobnosti pachatele extremistického násilí týče, je představa, že extremistické činy jsou dílem organizované skupiny prosazující tak svoji ideologii. Pravda však je taková, že činy extremistických skupin tvoří jen velmi malý podíl na celkovém množství trestných činů páchaných z nenávisti. Většinu pachatelů extremistického násilí tvoří obyčejní lidé, které potkáváme denně na ulici, ve školních lavicích, v supermarketu, nejčastěji teenageři a mladí lidé sdružující se ve volném čase do clique, majících jen pramálo společného s extremisticky orientovanými skupinami.

Současné výzkumy ukázaly, že za typického pachatele extremistického násilí lze označit mladého muže bílé rasy. Nepochází z výrazně chudých poměrů, nemá téměř žádnou nebo jen velmi malou předchozí kriminální zkušenost, ani nepatří do žádné

ideologicky organizované skupiny.³² To však neznamená, že činy páchá sám. B. Levin (1993) uvádí, že více než polovina všech trestných činů z ideové nenávisti je páchána ve spolupachatelství. (Pro srovnání: ve spolupachatelství je páchána asi ¼ všech trestných činů.)

Podíváme-li se na věkové zastoupení všech pachatelů extremistického násilí, problematickým se zdá být především období do 30 let věku jedince (viz graf č. 1 a 2). Tento fakt souvisí s psychickou nevyzrálostí jedince, potřebou revolty v mladém věku a neochotou přijmout vlastní dospělost a tím odpovědnost za vlastní skutky. Nepříliš překvapující je skutečnost, že valná většina pachatelů se rekrutuje z nižších vzdělanostních kategorií. Naproti tomu alarmující je naopak nezanedbatelný počet studentů vysokých škol hlásících se k ideologii extremistických skupin.

Graf. č. 1 a 2: Srovnání věkových struktur pachatelů extremistického násilí

Zdroj: Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2004, Schneider, J.: Kriminologie für das 21. Jahrhundert.

Příklad: Všeobecný profil teroristy, jak jej vypracoval tým analytiků ministerstva zahraničních věcí USA³³:

- osoby ve věku kolem 30 let,
- s výraznou aktivitou,
- s vysokoškolským vzděláním v oboru medicíny, práva nebo s jiným vysokoškolským vzděláním u jiných profesí,
- terorismus je pro ně „vedlejší pracovní činnost“,
- vnitřně přesvědčeni o své vlastní síle,
- v převážné míře introverti,
- přesvědčeni o vlastní morální nadřazenosti,
- neteční k utrpení svých obětí,

³² Gerstenfeld, P.B.: Hate Crimes – causes, controls, and controversies, Thousand Oaks: Sage Publications, 2004, s. 72

³³ cit. z. Chmelík, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické důsledky, Praha: LINDE, s. 167.

- ochotni obětovat sami sebe,
- vyžadující respekt, jinak si jej vynucují násilím,
- vyhledávají publicitu,
- věří, že násilí je morálně ospravedlnitelné

2.2.1. Faktory vlivu jako příčiny vzniku osobnosti pachatele

Co je příčinou vzniku osobnosti pachatele? Napříč stoletími vedli přední psychologové, sociologové a jiní myslitelé spor o tom, co jest onou hlavní determinantou, činící z prostého člověka subjekt kriminálního chování. Moderní experimenty nakonec vyřešily věc poměrně kulantně, tj. daly za pravdu všem třem hlavním proudům. Na osobnostní rysy člověka tak mají zásadní vliv faktory *biologické, psychologické a společenské*. Následující řádky nás seznámí s hlavními myšlenkami jednotlivých proudů.

Zakladatel italské kriminologické školy Cesare Lombroso tvrdil, že sklon ke kriminálnímu chování je u jedince biologicky – hlavně geneticky podmíněn. Na jeho *teorii „rozeného zločince“*, zdůrazňující dědičnost kriminálních vloh, navázala řada předních myslitelů mezi nimi i německý psychiatr Ernst Kretschmer, kterému se podařilo zjistit a prokázat vzájemný vztah mezi tělesnou konstitucí člověka a jeho charakterem.

Vědeckou analýzou zločinnosti se později začala zabývat i psychologie, v jejímž rámci se konstituovala psychologie forenzní zaměřená především na individualitu konkrétního pachatele. S vytvořením inteligenčního kvocientu (IQ) dochází i k testování inteligence kriminální populace. Výsledkem je ovšem mylná hypotéza, charakterizující pachatele jako mentálně retardovaného jedince. Za zmínku stojí i práce H.J. Eysencka, v níž vycházel z *rozdílného podmiňování* klasických pavlovských reflexů. Delikventi podle něho nemají adekvátně vytvořené svědomí, protože buď mají vrozenou oslabenou schopnost učit se podmiňování, nebo nebyli svými rodiči účinně podmiňováni, tj. prostřednictvím výchovy u nich nedocházelo k opakovanému spojení delikventního jednání s trestem a se strachem z potrestání.

Původní vědecké názory, zohledňující pouze psychické a fyzické rysy jednotlivce, nemohly pod vlivem moderních experimentů obstát. Nutností se ukázala potřeba zohlednit působení tzv. faktoru prostředí, tj. sociální faktory jako je rodina, škola, vrstevníci atd.

Role rodiny se ukazuje být ve všech směrech naprosto zásadním činitelem determinujícím život člověka. Lví podíl na vývoj osobnosti člověka má výchova. V roce 1950 vznikla po záštitou Institutu pro sociální výzkum v USA empirická studie Theodora W. Adorna, jejímž cílem bylo dokázat nejen existenci nového antropologického typu,

*autoritářské osobnosti*³⁴, ale především ochotu se naprosto dobrovolně této autoritářské osobnosti podrobovat. Rodiče s autoritářskou osobností mají tendenci používat na své děti metody výchovy, kdy na ně nakládají přehnané nároky, zahrnují je přílišnou mírou kritiky, odmítají jakékoli vybočení potomka z jejich názorového teritoria. Tabulka č. 3 příkladově ukazuje některé názory, které vůči svým dětem většinou zastávají autoritářské osobnosti.

Tabulka č. 3: Názory Autoritářské osobnosti³⁵

Poslušnost vůči autoritě a její respektování – to je hlavní, čemu je třeba učit děti.

Kdo nectí lásku, vážnost a úctu k rodičům, je v každém případě hoden pohrdání.

Familiárnost plodí neúctu.

Dítě by nikdy nemělo mít před svými rodiči tajemství.

Neučí děti o tom, že všichni jsou si rovni, ale že existuje určitá hierarchie moci a moc a autorita jsou nejdůležitějšími faktory v lidských vztazích. Výsledkem je pak to, že čím více se dítě bojí ukázat vztek před svými rodiči, tím více svůj vztek ventiluje na ostatní, především slabší jedince, které si jeho záchvaty agrese nechávají líbit. Obětní beránky si s oblibou vyhledává v těch nejslabších a nejzranitelnějších (národnostní menšiny, homosexuálové, duševně nemocní). Vybíjí si na nich svůj hněv, spatřuje v nich rysy podvědomě nenáviděného otce.

Jak již bylo dříve řečeno, pachatelé „hate crimes“ se rekrutují povětšinou z mladistvých sdružujících se do skupin a páchají „hate crimes“ jen pro zábavu. Pro tyto duševně nevyzrálé jedince hraje tedy velmi důležitou roli skupina. Existuje mnoho výzkumů, které se zabývaly tím, proč lidé podléhají vlivu skupiny a dělají věci, které by za normálních okolností sami nikdy nedělali. Jako příklad lze uvést například *Milgramův experiment s učiteli a žáky*³⁶ a Zimbardův slavný *standfordský vězeňský experiment*³⁷

³⁴ „Autoritářská osobnost se vyznačuje mechanickým odevzdáním konvenčním hodnotám; slepou podřízeností autoritě zároveň se slepou nenávisť vůči protivníkům a outsiderům; odporem k introspektivně; rigidním stereotypním myšlením; sklonem k pověře; napůl moralistickým a napůl cynickým znevažováním lidské přirozenosti; projektivitou.“ Horkheimer, Max: *The Lessons of Fascism*. cit. z.: Štěchová, M.: *Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti*, Praha 2001, IKSP

³⁵ Adorno, cit. z. Kosek, J.: *Člověk je (ne)tvor společenský – kapitoly ze sociální psychologie*, s. 47

³⁶ Dobrovolníkům přizvaným k experimentu bylo řečeno, že předmětem zkoumání bude vliv trestu na zapamatování. Byli rozděleni do dvojic, jednomu byla přiřčena role učitele a druhému role žáka. Učitel měl v rámci výuky aplikovat několik elektrických šoků žákovi, umístěnému ve vedlejší místnosti do elektrického křesla. Žák měl za úkol reagovat na určité impulsy stisknutím jednoho ze čtyř tlačítek. Stisknul-li špatné tlačítko, učitel aplikoval stále silnější impulsy (15 až 450 V). Experiment vykázal překvapivé výsledky. Žáci sice doopravdy připoutáni k elektrickému křeslu nebyli (což učitelé nevěděli), nicméně měli po každém elektrickém šoku předstírat odpovídající reakce. Celých 62% učitelů mučilo své žáky až do doby, kdy žáci přestali reagovat vůbec.

³⁷ K experimentu profesora Philip G. Zimbarda byli vybráni fyzicky a psychicky zdraví univerzitní studenti, byli vyloučeni jedinci se sklonem k agresivitě. Losem pak byli rozděleni na dozorce a vězně. Experiment měl trvat dva týdny, po šesti dnech byl však zastaven. Už po dvou dnech se dozorcí začali chovat agresivně, ponižovali vězně, uráželi je, přehazovali jim pytle přes hlavu, odebírali šaty. Druhý den ráno vězni začali

z roku 1971. Tyto experimenty a mnoho dalších jasně dokázaly, že sociální okolnosti mají zásadní vliv na chování jedince. Mnoho pachatelů „hate crimes“ nepáchá tyto činy proto, že by byly stíženi fanatickými předsudky, nýbrž na nátlak nebo kvůli obdivu ostatních členů skupiny.

Proč je však vliv skupiny tak velký? Existuje několik metod, jak si tento jev vysvětlit. Za prvé vstupuje do hry proces tzv. deindividualizace. Člen skupiny se stává anonymním, v důsledku toho odmítá odpovědnost za činy, které jako člen skupiny vykonal. Klasickým manévrem k anonymitě je nošení uniforem či jiných věcí signifikantních (oholené hlavy, bombry pro skinheads, ale třeba i nacistické uniformy nošené za Hitlera) pro tu kterou skupinu, které snižují rozdíly mezi členy.

Dalším relevantním procesem je identifikace se skupinou. Jedinci připadá skupina atraktivní a touží stát se jejím členem. Z obdivu k ní pak přejímá její způsob myšlení a chování, ačkoli sám v tyto hodnoty příliš nevěří. Přirozeným doprovodným jevem je přejímání skupinového slangu, hudebního vkusu, alkohol, drogy, delikvence, zaujatost atd. Jedinec přijímá názory skupiny za vlastní.

3.2.2. Typologie pachatelů dle motivace k extremistickému násilí

V roce 1993 prozkoumali J. Levin a McDevitt složky případů bostonské policie³⁸ od počátku roku 1991 do konce roku 1992 a na jejich základě vytvořili tři druhy extremistického násilí dle motivace pachatele: **zážitkové extremistické násilí** (thrill-seeking hate crimes), **reaktivní extremistické násilí** (reactive hate crimes) a **misionářské extremistické násilí** (mission hate crimes). Postupem času se však tato typologie ukázala jako nedostatečná. Na základě rozhovorů s několika vyšetřovateli došli v roce 2002 McDevitt, J. Levin a S. Bennettová k závěru, že existují některé doplňkové faktory a indikátory, které se vztahují k předsudkové motivaci, ale nejsou specifikovány v literatuře. Delikty, které obsahují tyto faktory a indikátory, jsou motivovány předsudky, ale obsahují odlišné charakteristiky, které nepřímo odkazují na téma odvety. Přežkoumali proto původní bostonská data a zjistili, že by bylo vhodné přidat k původním třem ještě čtvrtou kategorii, **odvetné extremistické násilí** (retaliatory hate crimes)³⁹. Ačkoli kategorie

rebelovat a dozorcí je začali vnímat jako nebezpečné: ne jako univerzitní kolegy, ale coby nebezpečné kriminálníky.

³⁸ Součástí byly též rozhovory s policejními úředníky, oběťmi a několika pachateli trestných činů páchaných z nenávisti.

³⁹ McDevitt, J., Levin, J., Bennett, S. : Hate Crime Offenders: An Expanded Typology, Journal of Social Issues, 2001, č. 58.

reaktivního a odvetného extremistického násilí má několik velmi podobných rysů, jsou odlišné především v okamžiku, který podnítl násilí v pachatelích.

<i>Motivace pachatele</i>	<i>Počet případů</i>	<i>Procento případů</i>
Zážitkové	111	66%
Reaktivní	43	25%
Odvetné	14	8%
Misionářské	1	<1%
Celkem	169	100%

Tabulka č. 4: Četnost motivace pachatele v případech oddělení bostonské policie v letech 1991-1992⁴⁰

Zdroj: McDevitt, Levin, Bennett: Hate Crime Offenders: An Expanded Typology.

Podívejme se tedy podrobněji na jednotlivé kategorie extremistického násilí. K přehlednosti slouží též tabulka č. 6.

A. Zážitkové extremistické násilí (thrill-seeking hate crimes)

– Pachatelé pro zábavu a vzrušení

Zážitkové extrémistické násilí je nejčastěji objevujícím se typem hate crimes (až 2/3). Pachateli jsou především mladí lidé sdružující se v malých skupinách, kteří se prostě jen nudí a hledají zábavu a rozptýlení. Chtějí zažít vzrušení z konfliktu se zákonem, aniž by si příliš lámali hlavu nad důsledky svých činů. V mnoha případech nemají pachatelé žádné zvláštní předsudky k oběti. Obvykle ale následují vůdce, který určitou mírou předsudku disponuje. Sami násilí vlastně ani páchat nechtějí, většinou mají strach z reakce svého okolí - vrstevníků, kteří by je označili za „slabočky“. Oni však touží po obdivu a moci, mají pocit vlastní důležitosti a těší je zájem okolí. Členové těchto clique žijí ve vzájemném sousedství, úmyslně si však vyhledávají oběti jinde - v gay barech, v synagogách, v částech města, kde žijí převážně příslušníci menšiny. Výzkumy ukázaly jednu důležitou věc, a to, že pachatelé nepocítují k oběti žádnou zvláštní nenávist. Označovat je tedy za činy páchané z nenávisti („hate crimes“) tedy není příliš přesné.

⁴⁰ Původní studie z roku 1993 čerpala ze 169 případů trestných činů páchaných z nenávisti, u kterých byl znám pachatel. Tyto případy tvořily asi 47% všech případů hate crimes zaznamenaných a vyšetřovaných v Bostonu od července roku 1991 do prosince 1992. Kritériem nového prostudování byl pak buď známý podezřelý nebo pachatel, který byl uvězněn. Zdrojem výzkumu byly původní zprávy o incidentu sepsané policistou, výpovědi delikventa k oběti a výpověď oběti, poznámky o případu sepsané vyšetřovatelem a jakékoli výpovědi učiněné delikventem před uvězněním. Relevantními daty ze složek případů byly: místo incidentu, typ deliktu, náznak předsudku, druh zranění, motivace pachatele/delikventa, vztah mezi účastníky incidentu, existence organizované skupiny a charakteristika obětí a pachatele.

Neznamená to, že pachatelé jsou úplně oprostěni od předsudků, ani že nízká míra předsudku nemá velký vliv na psychologické a fyzické poškození obětí.

B. Reaktivní extremistické násilí (reactive hate crimes)

– Pachatelé vidící sami sebe jako obránce svého světa

Pachatelé reagují na to, co považují za ohrožení vlastního světa a hodnot. Nějaká sebenevinnější událost vyvolá projev vzteku, přičemž nemusí být nutně objektivně signifikantní (rasa...). Pachatelé ospravedlňují své chování tím, že tak činí v zájmu dobra a majority. Svými činy brání vlastní životní prostor, styl a skupinovou pospolitost proti útokům zvenčí. Obvykle proti příslušníkům minoritní skupiny, kteří se nedávno přistěhovali do sousedství. Vetřelcům je nejprve vyhrožováno. Nesplní-li to svůj účel, použijí se prostředky tvrdšího charakteru (pěstní souboje, žhářství). Oběti jsou napadány jednoduše proto, že využily svých ústavních práv. Jednotlivý útok většinou podnítl útoky další. Akce způsobuje reakci i na jiných frontách (odvetné extremistické násilí). Stimulem u pachatele je strach z odlišnosti a často ekonomické a politické faktory.

C. Misionářské extremistické násilí (mission hate crimes)

– Pachatelé s životní misí sprovodit zlo ze světa

Třetí a také nejvzácněji se vyskytující skupina - jinak řečeno též fanatismus. Pachatelé většinou jednájí sami nebo v organizovaných skupinách (Ku Klux Klan), usilují o zbavení světa určitých skupin osob, které vnímají jako zlo (ohrožují jejich rasu, víru, jiný uznávaný princip). Páchat násilí na „zlu“ je pro ně povinností. Z nenávisti se dopouštějí individuálního teroru vůči vybraným terčům společnosti. Pachatelé mají často poruchu osobnosti, nežádá se jedná o psychopaty. Shledávají sebe jako bojovníky, kteří očišťují Zemi od zla. Vnímají ostatní jako plánovače spiknutí proti nim a touží po pomstě. Nespokojí se tak jako ve dvou předchozích skupinách s aktem vandalismu a zastrahování.

D. Odvetné extremistické násilí (retaliatory hate crimes)

– Pachatelé násilí jako odplaty za jim provedenou křivdu

Odvetné „hate crimes“ vznikají za situace, kdy osoba slyší zprávu nebo fámou o incidentu namířenému proti příslušníkům jeho vlastní skupiny a pomstí se na členu skupiny, která měla onen incident spáchat. Přitom není důležité, zda se předchozí incident opravdu stal či nikoli, ani který jedinec ho konkrétně zapříčinil. Některé odvetné činy jsou páchany po fámě a předtím než kdokoli mohl ověřit důvěryhodnost takové zprávy.

Pachatele v tu chvíli pravda ani nezajímá. Jsou hnáni touhou po pomstě za vzniklé ponížení a za útok na integritu jejich skupiny. Nejedná se o činy, kdy pachatelé reagují na přítomnost skupiny nebo jednotlivce (reaktivní extremistické násilí), nýbrž jen pokud čin je odpovědí na předchozí reálný nebo jen pravděpodobný akt násilí. Útoky založené na pomstě mají potenciálně největší vliv na další „hate crime“. Akce vyvolá později téměř s jistotou reakci druhé skupiny. Typickým příkladem budiž reakce na útoky z 11. září 2001, ať už ve Spojených státech amerických (viz tabulka č. 5), či jinde.

Tabulka č. 5: Následky 11. září 2001 v USA

Současná data ukazují, že 11. září 2001 vyústilo v násilný odpor proti Američanům, kteří byli považováni za muslimy. Např.:

- Podle Rady pro americko-islámské vztahy vzrostl počet hate crimes proti Muslimům z původních 366 za období březen 2000 až březen 2001 na 1.125 během období mezi březnem 2001 a březnem 2002
- V Massachusetts bylo zaznamenáno 576 hate crimes v roce 2001 (463 v roce 2000). Z toho v prvních osmi měsících roku 2001 byly 4 proti muslimské či proti-arabské, zatímco v dalších čtyřech měsících roku 2001 jich bylo již 86.
- V Coloradu nebyl v roce 2000 a v první polovině roku 2001 zaznamenán žádný antiislámský hate crime, zatímco po 11. září jich bylo již 17.
- Na Floridě vzrostl počet hate crimes z 269 v roce 2000 na 335 v roce 2001, jen díky útokům proti muslimským a arabským Američanům.

Zdroj: Gerstenfeld, P.B.: Hate Crimes – causes, controls, and controversies.

Ačkoli kategorie vytvořené McDevittem, J. Levinem a Susan Bennetovou jsou nejkompexnější kategorií, jaká kdy byla nabídnuta, nejsou výsledky jejich výzkumu obecně použitelné⁴¹. Stále existují případy, které nejsou jednoznačně zařaditelné. Na diferenciaci se podílejí situační, osobní a regionální faktory.

Někteří současní autoři (Schneider, 2001; Čírtková, 2001) se obvykle zmiňují o čtvrté kategorii jako o tzv. organizovaném extremistickém násilí (organized hate crimes) a odvetné extremistické násilí vůbec nezmiňují.

⁴¹ Nutno připomenout, že se jednalo o výzkum uskutečněný jen v rámci jednoho amerického města – Bostonu a jsou více než desetiletí staré (kromě čtvrté kategorie).

Tabulka č. 6: Charakteristika extremistického násilí s přihlédnutím k motivaci pachatele

Charakteristika útoku	Zážitkový	Obranný/ Reaktivní	Odvetný	Misionářský
Počet pachatelů	skupina	skupina	jednotlivec	skupina
Věk pachatele	náctiletí, dospělí	náctiletí, dospělí	náctiletí, dospělí	Mladiství, dospělí
Místo	Území oběti	Území pachatele	Území oběti	Území oběti nebo pachatele
Zbraň	Ruce, nohy, kameny	Ruce, nohy, kameny	Ruce, nohy, kameny, klacky	Pálky, zbraně
Minulost vztahu pachatel - obět	Žádná	Předchozí vyhrožování	Obvykle žádná	Žádná
Motivace předsudky	malá	Různá	Různá	plná

Zdroj: McDevitt, Levin, Bennett: Hate Crime Offenders: An Expanded Typology.

Vytvoření těchto kategorií pachatelů extremistického násilí pomohlo významně především ve vyšetřování a samotné identifikaci trestných činů páchaných z nenávisti. Například pokud se rodina příslušníků černé barvy pleti právě nastěhovala do okolí, kde převládá bílá rasa, bylo jí vyhrožováno a poté jí někdo vhodil cihlu do okna, lze s velkou pravděpodobností říci, že se jedná o člověka z jejich okolí atd.

2.3. Skupinové násilí

2.3.1. Co je extremistické hnutí (skupina)?

K identifikaci extremistického hnutí (skupiny) napomáhají dva základní znaky pro všechny společné. Zaprvé se musí jednat o skupinu (hnutí), jejíž ideologie vykazuje předsudky a z téhož důvodu i útočí vůči určité skupině obyvatel (z důvodu odlišné rasy, vyznání, národnostní příslušnosti, pohlaví, sexuální orientace atd.). Za druhé jedná se o skupinu organizovanou. Stupeň organizovanosti je přitom velmi variabilní. Například Skinheads jsou spíše malou skupinou s neformální organizací, zatímco v případě KuKluxKlanu se jedná o skupinu s velice jasně stanovenými pravidly a organizací.

JUDr. Jan Chmelík ve své knize Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty (Linde, 2001) rozlišuje dva druhy extremistických seskupení na základě stupně jejich organizovanosti (extremistické hnutí, extremistická skupina) a definuje je takto:

„Extremistické hnutí je neoficiální, více či méně pevné sdružení občanů stejných nebo podobných extrémních názorů na společenské vztahy, postavení národa, člověka, náboženství ve společnosti, usilující o prosazení svých názorů a cílů, a to i za využití různých i protiprávních prostředků.

Extremistická skupina je strukturovaná skupina osob s obecně stejnou ideologií a zaměřením na tzv. politický extremismus.“

2.3.2. Ideologie extremistických hnutí (skupin)

Existuje mnoho variant a odnoží jednotlivých extremistických hnutí (skupin). Každá z nich má odlišnou ideologii, myšlenky, názory. Toto je několik hlavních principů, které tvoří jádro ideologie téměř všech extremistických skupin (hnutí).

A. Touha po moci, demonstrace síly

První a bez nadsázky nejdůležitějším principem je otázka moci. Především rasistické skupiny, tvořící většinu extremistických skupin, prosazují a ukazují svoji moc na účet jiné skupiny. Téma moci a síly je často zmiňováno v jejich propagandistické literatuře, i v samotných heslech a symbolech („White Power!“). Proto též extremistické skupiny vznikají a jejich členství stoupá, pokud dominantní skupina cítí narůstající vliv jiné skupiny a hrozbu ztráty vlastní nadvlády.

B. Rasový separatismus

Téma nadvlády je zahrnuto též v doktrínách extremistických skupin. Rasisti vysvětlují existenci rasy jako biologického fenoménu, který determinuje individuální charakterové vlastnosti, a že jedna rasa je nadřazena druhé. Teorie o hierarchii ras prohlašuje, že nadřazená rasa by měla být v pozici vládnoucí a kontrolující ostatní rasy, které jsou méně schopné⁴². Rasistické skupiny argumentují tím, že přistěhovalci jim berou práci, ačkoli pro ni nejsou dostatečně kvalifikovaní. Téma moci a síly se též objevuje často na symbolech jako jsou pěsti, meče a jiné zbraně jako ilustrace vojáků a válečníků.

⁴² Teorie o tom, že lidský druh by mohl být rozdělen do několika odlišných ras, na základě barvy kůže a geografického původu, byl navrhnut v 18. století. Počet ras určený současnými vědci se pohybuje od 3 do 5. Tato doktrína ras byla rychle přejata Američany, kterým se velmi hodila k provozování otroctví, protože teorie říká, že lidské skupiny jsou biologicky rozdílné, implikující že některé skupiny jsou nadřazené, tudíž otroctví je možno ospravedlnit „vědeckými“ důvody, na základě vědeckých faktů. V první polovině 20. století byla doktrína ras široce přijata mnoha Američany i Evropany, kteří ji dále rozvedli tak, že i v rámci každé rasy existují nadřazené skupiny. Němečtí nacisté věřili, že bílá rasa je nadřazena černé rase (Židé byli považováni za speciální rasu) a že Árijská rasa je nadřazena mezi bílými. Rasistické skupiny stále prosazují tuto myšlenku. Mnoho moderních vědců však naprosto popřelo jakoukoli spojitost mezi rasou a kvalitami a schopnostmi příslušníků této rasy. Asociace amerických antropologů popřela ve svém prohlášení z roku 1998 existenci rasy jako biologické entity.

C. Náboženství

Pro mnoho extremistických skupin, ač nejsou tak časté jako rasistické, je vyznání základním principem jejich ideologie. Nejčastěji se v této souvislosti mluví o sektách. Chmelík, J. (2001) definuje sektu jako „*organizovanou skupinu religiózně zaměřených lidí s dogmaticky nekonvenčními názory na úlohu a postavení člověka ve společnosti, založenými na kultu osobnosti, s výraznou psychickou manipulací osobnosti, zaměřené na rozložení osobní identity jednotlivce, vedoucí až k vytvoření duševního otroctví a absolutní závislosti na vůdci sekty*“⁴³.

D. Obvyklá antipatie k jiným skupinám : Židé, imigranti, gayové a lesbičky

Strach z odlišnosti obvykle způsobuje nenávist vůči minoritním skupinám. V této souvislosti mluvíme o nenávisti k Židům (antisemitismus) projevované ponejvíce za druhé světové války, ale i nyní například ničením židovských synagog. Pravicová extremistická hnutí zaměřují svou ideologii nejen na rasovou segregaci, nýbrž rozlišují i národnostně a etnicky. Častým terčem současných násilných útoků se stávají i homosexuálně orientovaní jedinci.

C. Obvyklá antipatie k určitým činům a názorům

Rozvoj vědy přinesl i rozpor s tradičními hodnotami některých kultur. Nesouhlas s některými lékařskými postupy se v extrémních podmínkách projevuje útoky na samotné lékaře. Ničím neobvyklým tedy nejsou protesty proti interrupcím, krevní transfúzi, některým druhům očkovaní, plastickým operacím apod. Antipatie se orientuje i politicky – vytvářejí se tak hnutí bojující proti komunismu, politickému liberalismu, feminismu atd.

Co je činností extremistických skupin? Extremistické násilí je pouze finální výsledek jejich aktivit. Převážnou většinu času věnují propagaci vlastní ideologie a utužování kolektivní identity skupiny. Čistě soukromou záležitostí je pořádání shromáždění jen pro členy, v případě, že mají potřebu ventilovat své názory široké veřejnosti, uspořádají manifestaci na protest určité aktuální situaci. K udržování kolektivního myšlení nebo verbování nových členů prodávají členové extremistického hnutí různé vybavy jako jsou knihy, trika, CD, videonahrávky, časopisy apod., nebo volně šíří další propagandistické materiály (letáky, časopisy, nášivky, samolepky apod.). Takřka neomezené možnosti internetu velmi pomáhají členům hnutí spolu navzájem komunikovat a téměř beztržně šířit ideologii hnutí.

⁴³ Chmelík, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, Praha: LINDE, s. 41.

2.3.3. Nábor a vystupování z hnutí (skupiny)

Ačkoli extremistické skupiny (hnutí) vydávají mnoho propagandistických materiálů jako jsou knihy, letáky, webové stránky atd., které by mohly nasvědčovat tomu, že usilují o rozšíření vlastních řad, opak je pravdou. Tyto materiály jsou vytvářeny jen pro šíření dogmatických myšlenek v rámci skupiny. Lidé se většinou stávají členy organizované skupiny jen díky tomu, že se znají s někým, kdo členem skupiny už je (kamarád, člen rodiny). Nevstupují tedy do skupiny proto, že by již byli stíženi předsudky a sdíleli názory extremistické skupiny (hnutí), ale názory přijímají za své až po přijetí za člena. Identifikují se se skupinou a přijímají skupinové myšlení. Jací jedinci jsou ovšem snadno transformovatelní do ideální podoby člena extremistického hnutí (skupiny)? Vezmeme-li v úvahu vše, co bylo řečeno o vlivu faktorů utvářejících osobnost pachatele extremistického násilí, můžeme dále shrnout následující:

- jedná se především o muže do 30 let,
- se sklonem k mesiášství, megalománii, i vysoce inteligentní nebo naopak člověk na okraji společnosti - nezaměstnaný, přistěhovalec, tělesně postižený, příslušník etnické a jiné menšiny⁴⁴
- touží po přátelství, pochopení nebo má potřebu náležet k někomu/něčemu.

Převážná část členů extremistických skupin se tedy stane členem na základě individuálního kontaktu s členem skupiny. Jednotlivá hnutí mají vlastní techniky, jak získávat nové členy. U nás je určitě každému dobře známa technika náboženské sekty Svědkové Jehovovi, jejíž členové obcházejí od dveří ke dveřím s propagandistickou publikací v ruce nebo často postávají na ulicích a oslovují kolemjdoucí.

Chmelík J. uvádí následující techniku nabírání členů české frakce Bohemia Hammer Skins (BHS)⁴⁵:

„...přijímání nových členů probíhá tak, že zpravidla učeň nebo student obdrží leták, ve kterém je zván na koncert BHS. Po příchodu na tuto akci není bezprostředně kontaktován, ale je bedlivě pozorován, zda je dostatečně radikální, zda nekonzumuje v přílišné míře alkohol, jak má vypracované tělo, zda hajluje, a co všechno je ochoten při koncertu udělat. V následujících dvou- až tříletém zkušebním období musí obstát při dodržování tzv. „Zákoníku cti Hammerskins“, který obsahuje dvacet zásadních povinností a zákazů, jako např. „neužívej drogy, snaž se legálně získat zbraně a uč se s nimi zacházet, pracuj na své fyzické kondici, v kontaktu s masmédií mluv co nejméně, buď opatrný k novým členům a důsledně je prověřuj, neříkej nic, jsi-li konfrontován se zákonem“ apod. teprve pro prokázání způsobilosti a svých schopností se stane právoplatným členem.“

⁴⁴ Srov. Chmelík, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, Praha: LINDE, s. 14-15, Marešová, A. a kol.: Kriminologické a právní aspekty extremismu, Praha: IKSP, s. 85-95.

⁴⁵ Srov. Chmelík, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, Praha: LINDE, s. 21-22.

Členství ve skupině je obvykle spjato s poskytováním určitých členských výhod jako jsou např. koncerty, bezplatná péče o děti, malé dárky atd.

Vystoupit z extremistického hnutí bývá obvykle těžší než se stát jeho členem, není to ovšem zdaleka nemožné. Proč jedinci extremistické skupiny opouštějí? Literatura uvádí za hlavní důvod to, že lidé vstupují do skupin ne kvůli svému ideologickému přesvědčení, ale aby čerpali sociální a členské výhody. V momentě, kdy poskytované výhody přestanou plnit účel kvůli kterému do hnutí (skupiny) vstupovali, odcházejí. Důležitými impulsy obvykle bývají přelomové životní události, jako bývá například výkon trestu za čin spáchaný extremistickou skupinou, obavy o vlastní bezpečnost či bezpečnost rodiny, narození dítěte, sňatek atd.

Bjergo (1998)⁴⁶ uvádí 9 důvodů, proč se mohou lidé rozhodnout vystoupit z extremistické skupiny (hnutí):

- obdrží negativní sociální postih, jako kritika rodiny nebo trestní stíhání,
- mohou cítit, že věci zašly příliš daleko, převážně pokud se týkají násilných akcí,
- mohou přijít k deziluzi s aktivitami skupiny, pokládají je za příliš lehkomyšlné, členové nejsou loajální, nebo vůdce je příliš manipulující,
- mohou ztratit své postavení ve skupině,
- mohou přijít k názoru, že být rasistou je znevýhodňuje v jejich budoucí kariéře,
- mohou založit rodinu a s tím přichází odpovědnost za ni,
- mohou se cítit příliš staří,
- mohou ztratit víru v ideologii skupiny.

2.3.4. Stupeň provinění v rámci skupiny

Element viny je užitečný především v případě určení stupně odpovědnosti za „hate crime“ páchaný ve skupině. Nijak zásadně se neliší od jiných trestných činů páchaných ve skupině, nicméně pro tuto chvíli nám poslouží k vymezení účasti na útocích z ideové nenávisti.

Jak již bylo výše řečeno, převážná část „hate crimes“ je páchána mladými lidmi sdružujících se ve volném čase do skupin. Což ovšem neznamená, že všichni členové této skupiny musí nutně s páchaným činem souhlasit a dobrovolně se ho účastnit. V nemalém množství případů se může stát, že mladý jedinec čin neschvaluje, nicméně pro zachování svého postavení mezi vrstevníky raději nic nepodnikne. Jak ukazuje tabulka č. 7 lze

⁴⁶ cit. z. Gerstenfeld, P.B.: Hate Crimes – causes, controls, and controversies, Thousand Oaks: Sage Publications, 2004, s. 115.

rozlišovat tři typy účastníků skupinového násilí dle stupně viny: vůdce incidentu, spoluúčastníka a nedobrovolného účastníka (Levin, McDevitt, Bennett, 2001). Pro úplnost a rozlišení od předchozích kategorií, u nichž vzniká odpovědnost za násilný čin, je přidána ještě kategorie čtvrtá – hrdina - pro ty jedince, kteří se vmísili do konfliktu a snažili se pomoci oběti.

Tabulka č. 7: Provinění účastníků „hate crimes“ dle motivace pachatele

Stupeň provinění	Zážitkové	Reaktivní	Odvetné	Misionářské
Vůdce	Přiměje ostatní			
Spoluúčastník	Aktivně nebo zdráhavě se účastní činu	Aktivně se podílí na přípravě i na samotném činu	Aktivně nebo zdráhavě se účastní činu	Aktivně se zapojuje do činnosti skupiny, vč. činu
Nedobrovolný účastník	Nepodílí se aktivně na činu, ale nepokusí se mu zabránit nebo pomoci oběti	Nepodílí se aktivně na činu, ale nepokusí se mu zabránit nebo varovat oběť	Nepodílí se aktivně na činu, ale nepokusí se mu zabránit nebo varovat oběť	Nepodílí se aktivně na činu, ale nemůže odejít ze skupiny
Hrdina	Pokusí se zabránit incidentu	Varuje oběť	Pokusí se zabránit incidentu nebo varuje oběť	Ohlásí činnost skupiny policii

Zdroj: McDevitt, Levin, Bennett: Hate Crime Offenders: An Expanded Typology.

Většina činů by se nestala, pokud by někdo ze skupiny nevznesl návrh, jak by se skupina mohla angažovat v tomto násilí. Vůdce (převážně tuto funkci vykonává muž) může navrhnout, že skupina vyrazí někoho terorizovat a mlátit. Vůdce též obvykle zakládá pro pobavení ostatních ostrou výměnu názorů s někým, kdo se jim postaví do cesty.

Spoluúčastník nemusí započít čin, nicméně jakmile dá vůdce návrh skupině, je šťastný, že se může zúčastnit. Tito jedinci nesou téměř stejný díl viny na činu jako vůdce. Naproti tomu nedobrovolný účastník se ocitne v situaci, ve které se nikdy ocitnout nechtěl. S činem nesouhlasí, ale též nenajde odvalu se vzepřít většině a pokusit se zabránit incidentu. Tito jedinci mají menší podíl viny na incidentu, ale stále jsou spoluodpovědní. Poslední kategorií je hrdina jako označení pro jedince, kteří se pokusí zabránit incidentu nebo odradit nedobrovolné účastníky od konání. Hrdinové se vměšují

do konfliktu a nebo hlásí útok orgánům policie. Jejich čin vyžaduje silnou imunitu vůči sociálním vlivům a svědomí.

2.4. Oběť

Oběť je kriminologií definována jako osoba, které byla způsobena trestným činem újma na životě, zdraví, majetku, cti, svobodě nebo jiných právech (Novotný, O., Zapletal, J. a kol., 2001).

Pro oběti trestných činů páchaných z ideové nenávisti je typický vysoký stupeň viktimmnosti⁴⁷. Riziko stát se obětí trestného činu tak závisí na vlastnostech oběti, jejím sociálním postavení, příslušnosti k určité menšině atd., individuální identita oběti je v tomto případě irelevantní. Dosud jsou známy následující vlastnosti oběti, které z ní mohou činit potenciální oběť: rasa, náboženství, etnická příslušnost, politická nebo sexuální orientace, věk, životní styl a tělesné nebo duševní poškození. Cizinci, přistěhovalci, nábožensky nebo rasově odlišné menšiny jsou typickými oběťmi násilností, urážek, rasové nenávisti. Pachatelé věří, že si oběti zaslouží, aby byly viktimizovány.

Nicméně zkoumání vlastností a chování oběti samo o sobě nestačí. Do úvahy je třeba vzít i faktory další jako je pachatel nebo vnější prostředí. Komplexní pojetí se pojí s viktimizací, což je proces, v němž se potenciální oběť stává obětí skutečnou⁴⁸.

2.4.1. Primární viktimizace

Dopad viktimizace u „hate crimes“ se na rozdíl od jiných trestných činů projevuje ve třech rovinách. Nejdříve je fyzicky, psychicky a společensky poškozena bezprostřední oběť. Čin má ovšem dopad na celou skupinu osob, do které bezprostřední oběť náleží. V neposlední řadě jsou činem dotčeny principy demokratického právního státu a pluralistické společnosti, neboť došlo k závažnému zásahu do ústavních a lidských práv, a je tak narušena stabilita společnosti a poškozen vztah mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva.

Napadání oběti má svou vlastní dynamiku. Ve většině případů dochází při kontaktu pachatele s obětí nejprve k psychickému zastrašování jako jsou verbální útoky, vyhrožování, nápisy na domech obývaných menšinami, telefonický teror atd. Pokud se pachatel s těmito projevy nespokojí, např. oběť na výhrůžky nijak nereaguje, dochází k fyzickému násilí.

⁴⁷ Viktimmnost je disponovanost jedince nebo skupiny osob stát se obětí trestného činu.

⁴⁸ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, s. 131

Bezprostřední oběť extrémistického násilí bývá objektem extrémně brutálních útoků, často několikanásobných s použitím nebezpečných nástrojů (baseballové pálky, kameny, železné tyče atd.). Bylo dokázáno, že skoro ¾ všech útoků extrémistického násilí měly za následek fyzické poškození oběti, 1/3 musela být akutně hospitalizována⁴⁹. Horší než fyzické ublížení na zdraví je však poškození psychické. Oběti trpí traumaty, stydí se za to, že byly napadeny a nebyly schopny se ubránit. U obětí extrémistického násilí byly zjištěny následující psychické symptomy: deprese, spánkové poruchy, strach, noční můry, bolesti hlavy, hysterický pláč, ztráta klidu, pocit zranitelnosti, často bezmocnosti. Objevují se i sociální poruchy: oběti ztrácejí důvěru i k blízkým lidem.

U těchto obětí byly vyzorovány symptomy tzv. *posttraumatického syndromu stresu*⁵⁰, projevující se takto:

- myšlenky na útok se jim neustále vracejí ve vzpomínkách nebo snech,
- vykazují snížený zájem o mezilidský kontakt, stahují se do sociální izolace,
- poruchy spánku, ztráta koncentrace

Viktimizaci oběti tak můžeme shrnout do tří fází (H.J. Schneider, 2001):

- ve *fázi bezprostředního dojmu* se oběť cítí zmatená, bezmocná a je odkázána i v nejjednodušších rozhodnutích na ostatní,
- *fáze zpětné vazby* se projevuje kolísáním nálady, dostavuje se vztek, zlost, myšlenky na pomstu a ventilace vzteku na ostatní,
- ve *fázi přeorientování* dává oběť své negativní zkušenosti nějaký smysl, nabývá zpět své sebevědomí.

Oběti extrémistického násilí jsou silněji traumatizovány než oběti jiných trestných činů. Výzkumy ukázaly, že oběti jiných druhů trestných činů potřebují k psychickému zotavení průměrně 2 roky, zatímco obětem extrémistického násilí trvá překonání poruchy až 5 let.

„Hate crimes“ jsou kriminology považovány za *trestné činy s poselstvím*. Pachatel svým útokem totiž vyjadřuje svůj postoj ke skupině, k níž oběť přísluší. Hate crimes proti menšinám mají za úkol zastrašit danou skupinu a ukázat jí, že není vítána. Stejně tak jako poškodit stát. Útokem na bezprostřední oběť je poškozena i skupina, ke které osoba náleží. Pomocí násilných činů a útoků vysílají extrémistické skupiny jakýsi signál k celé skupině, že si jejich existenci v této oblasti nepřejí a ukazují, jaké nebezpečí jim hrozí v případě, že

⁴⁹ Levin, J., McDevitt, J.: Hate Crimes, New York, London 1993, cit. z. Schneider, H.J.: Politische Kriminalität: Hassverbrechen, Kriminalistik, 2001, č. 1.

⁵⁰ Posttraumatic Stress Disorder

by neodešli. Jsou tak ještě více vytláčováni na okraj společnosti. Mají obavu z toho, že mínění útočníků je míněním celé společnosti. V důsledku neustálého psychického vydírání a občasných fyzických útoků podléhají oběti pocitu strachu a sebenenávisi.

Na rozdíl od jiných trestných činů, pro oběť extremistického násilí je útok na její integritu stálou hrozbou. Po samotném útoku totiž nic nekončí a i v budoucnu lze očekávat násilné útoky. To se negativně podepisuje na jednání oběti. Seligmanova *teorie naučené bezmocnosti*⁵¹ uvádí: pokud se jedinec naučí, že nemá žádnou kontrolu nad nepříjemnými událostmi a že každý jeho pokus změnit nepříjemnou událost končí prohrou, propadne letargii a pasivitě, která v extrémním případě může vést až k jeho smrti. Ukazuje se přitom, že spíše než skutečná schopnost kontroly rozhoduje víra ve vlastní možnosti neboli iluze kontroly.

2.3.2. Sekundární viktimizace

K sekundární viktimizaci dochází tehdy, pokud je oběti po ukončeném trestném činu způsobena újma další (např. pachatel zastrašuje oběť, aby čin neoznamovala, rodiče vyčítají napadenému dítěti lehkomyšlné chování atd.). U menších „hate crimes“ dochází často k podceňování situace orgány činnými v trestním řízení. Nejenom, že „hate crimes“ nejsou často vůbec policii oznamovány, většina i oznámených činů extremistického násilí není nikdy objasněna (asi v 10% všech „hate crimes“ dojde k odsouzení pachatele). Dost často též není přihlíženo k činům způsobeným pod vlivem alkoholu, nebo zpětné ospravedlnění pachatele, že vlastně nic proti této menšině nemá. Tato nedostatečná intenzita trestního stíhání způsobí u oběti pocit bezmoci, umocní pocit strachu a sníží do budoucna oznamování dalších činů extremistického násilí orgánům činným v trestním řízení. Pachatele naopak umocní ve správnosti jeho chování a dost často vede k pokračování v jeho kriminální kariéře.

Represi a prevenci trestných činů z ideové nenávisi bohužel příliš nepomáhá neochota oběti informovat orgány činné v trestním řízení. Neoznamování „hate crimes“ není mezi všemi druhy obětí stejné. Nejčastěji oznamují činy extremistického násilí příslušníci bílé rasy, pokud je čin spáchán z rasových důvodů. Na druhou stranu nejmenší

⁵¹ V pokusech L. Seligmana byli psi zavřeni do klece, ve které dostávali elektrické šoky. Jakmile se naučili, že žádná jejich reakce neovlivňuje výskyt šoků, přestali hledat únikovou cestu a stali se zcela pasivními a odevzdanými. Dokonce i když experimentátor otevřel dveře klece, zůstávali traumatizovaní psi uvnitř. Teprve když byli psi násilím opakovaně vytaženi z klece, aniž by dostali elektrický šok, zmizela jejich pasivita a v následujících pokusech spontánně volili únik. Podobný mechanismus předpokládá teorie naučené bezmocnosti i u lidí.

procento oznámených nenávistných činů vykazují gayové a lesbičky. Členové některých menšinových skupin nemají o práci policie příliš velké mínění, nedůvěřují jí. Mohou též mýnit, že policie a justice by mohla mít předsudky vůči jejich skupině, nebo by útoky bagatelizovala. Může být i projevem sekundární viktimizace, špatné předchozí zkušenosti s orgány činnými v trestním řízení. Toto platí především pro všední delikty jako je vandalismus, graffiti, které jsou těžce objasnitelné. Naproti tomu oběti „hate crimes“ častěji než oběti jiných trestných činů mohou identifikovat pachatele, na druhé straně ale mohou mít strach před odplatou.

Zpráva kalifornské advokátní komise pro občanská práva uvádí následující důvody, proč oběti extremistického násilí neoznamují tyto činy na policii⁵²:

- a) nedostatek znalostí o tom, co jsou „hate crimes“ a jak s nimi nakládají zákony,
- b) popírání, že byl „hate crime“ spáchán,
- c) strach z pomsty pachatele, pokud by byl trestný čin oznámen,
- d) strach z opětovné viktimizace při vymáhání práva,
- e) pocit hanby za to, že se stal obětí „hate crimes“,
- f) obecné kulturní povědomí, že člověk by si neměl stěžovat na rány osudu,
- g) strach z odhalení toho, že je gay, lesbička, bisexuál, transsexuál, příslušníkům rodiny, spolupracovníkům, přátelům i veřejnosti,
- h) strach z odhalení toho, že je nelegální imigrant, a z následné deportace.

2.5. Vztah pachatele a oběti

Vzhledem ke skutečnosti, že oběť je napadána vzhledem ke své příslušnosti nebo členstvím v určité skupině, tudíž její osobní totožnost není důležitá, dalo by se předpokládat, že pachatel a oběť se navzájem neznají. Literatura tuto myšlenku velmi uvítala. Perry (2001) uvádí: „*Tyto brutální akty násilí jsou obvykle páčány na neznámých lidech – lidech, s nimiž má pachatel velmi malý nebo vůbec žádný osobní kontakt.*“⁵³

Když v roce 2002 Levin a McDevitt přezkoumávali data bostonské policie a vytvořili novou typologii pachatelů hate crimes (viz kapitola II.II.II.), zabývali se též tím, zda existoval předchozí vztah mezi pachatelem a obětí hate crimes. Došli k závěru, že v několika případech zůstali pachatelé nezjištěni a tudíž se nedá vyloučit jejich známost s obětí, nicméně naprostá většina útočníků byli cizí lidé.

⁵² The Attorney General's Civil Rights Commission on Hate Crimes: Reporting Hate Crimes, California: s. 11

⁵³ cit. z. Mason, G. (2005) Hate Crimes and the Image of the Stranger, British Journal of Criminology, s. 3

Nicméně další výzkumy již věc takto jednoznačně neviděly. Většina se ve svých datech shoduje, že 50-60% pachatelů „hate crimes“ jsou cizí lidé, okolo 35-45% jsou pak pachatelé pohybující se v okolí oběti. V roce 2000 průzkum trestných činů v Británii⁵⁴ ukázal, že 40% rasově motivovaných deliktů spáchala osoba, známá oběti jen příležitostně, 7% pak osoba, kterou oběť znala velmi dobře⁵⁵. Z četných výzkumů pak bylo vytvořeno několik závěrů (Mason, 2005):

- lesbičky znají svého pachatele lépe než gayové,
- oběti žijící mimo velká města znají lépe svého pachatele než oběti žijící ve městě,
- mladší oběti znají lépe svého pachatele než oběti starší,
- ti, kteří utrpěli fyzické zranění pravděpodobně znali svého pachatele než ti, kteří nebyli zraněni.

Nelze však určit jednoznačný závěr. „Hate crimes“ nejsou jednodruhou formou chování. Existuje mnoho faktorů, které se vždy musejí vzít v úvahu, zejména:

- demografie pachatele a oběti (např. některé subkultury mají větší pravděpodobnost znát pachatele než jiné),
- místo incidentu (např. veřejné místo versus škola nebo kolej),
- intenzita chování a zranění (např. jednoduchý případ verbálního obtěžování versus vážný akt fyzického násilí),
- motivace pachatele (např. typologie pachatele jak ji vytvořili McDevitt a Levin rozlišuje mezi jinými též „pachatele pro zábavu“ a „pachatele pro obranu svých zájmů“; u prvního z nich je větší pravděpodobnost, že nebude znát oběť, než u druhého z nich)

K charakteristice pachatele a oběti již bylo řečeno výše, stejně jako k motivaci pachatele. Zkusme se tedy dále podívat na *charakteristiku samotného incidentu*. K vytvoření jasnější představy o incidentu hate crimes nám poslouží výzkum G. Masona (2003)⁵⁶:

⁵⁴ 2000 British Crime Survey

⁵⁵ cit. z. Mason, G.: Hate Crime and The Image Of The Stranger, British Journal of Criminology, 2005, č. 3.

⁵⁶ V roce 2003 uveřejnil Dr. Gail Mason, profesor na Univerzitě v Sydney, za podpory Australské Rady pro výzkum (Australian Research Council) výzkumnou práci, které měla za úkol objasnit vztah pachatele a oběti harassment hate crimes (oběť je napadána z důvodu příslušnosti k určité menšině, předsudky). Harassment hate crimes přitom rozdělil do dvou kategorií – rasové incidenty (RI) a homofobické incidenty (HO) na základě Zákona na ochranu před harassment/Protection from Harrasment Act z roku 1997. Předlohou mu

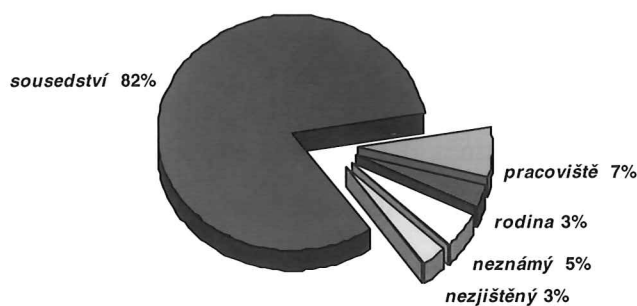
Velká většina incidentů se udála v době mezi polednem a šestou hodinou odpoledne (37,5%). Celé dvě třetiny pak mezi polednem a půlnocí.

Pouze 5% incidentů (všechny RI) mělo za následek fyzické zranění. Celých 95% incidentů se obešlo bez zranění oběti. V 65% případech se jednalo o verbální, písemnou či vizuální urážku, v 17,5% byla urážka spojena s vydíráním a zastrašováním a v 15% případech došlo k vysokému stupni zastrašování.

Pro určení místa incidentu byla relevantní lokace, kde se zdržuje oběť. V 90% případech došlo k incidentu blízko domova oběti, v 10% blízko jejího pracovního působiště. Z hlediska soukromých či veřejných prostor (parky, ulice atd.), se pak celých 53,3% událo přímo v domě nebo bezprostředním sousedství, 9,9% v práci, 17,8% na ulici.

Samotný vztah mezi obětí a pachatelem nelze jednoznačně určit už z toho důvodu, že z každé strany může mít jinou podobu. Například pachatel může mít o oběti naprosto jasné informace (jméno, adresa, zaměstnání, přátelé...), zatímco oběť nemusí mít o pachateli žádné povědomí. Byl tedy zkoumán především pohled oběti na pachatele a došlo se k následujícímu závěru: V 82% oběť znala pachatele ze sousedství, v 7% z pracoviště, jen v 5% se jednalo o pachatele oběti naprosto neznámého.

Graf č. 3: Identifikace pachatele z hlediska vztahu k oběti

bylo 20 případů RI a 20 případů HO evidovaných londýnskou policií v období mezi lednem a červnem 2001. Výsledky pak zahrnul do tří skupin: 1) charakteristika oběti, 2) charakteristika pachatele, 3) charakteristika incidentu.

3. Situace v ČR

3.1. Stručná charakteristika extremistické scény v ČR

Pád komunistického režimu v České republice v roce 1989 umožnil vznik pluralitního demokratického systému. S obnovou demokracie ovšem vzrůstá i počet extremistických jevů, především projevy rasismu a xenofobie ve společnosti. V závislosti na zviditelňování projevů intolerance v médiích, mění se postupně i reakce na takové jevy jak u veřejnosti, tak u mnoha představitelů státních, ale i politických a jiných organizací. Ve světě i v České republice stále vznikají nové extremistické skupiny. Nastupující globalizace umožnila propojit extremistická hnutí mezinárodně, a to nejen v oblasti předávání informací, ale i plánování společných akcí. Extremistická scéna v České republice zatím není stabilní a je ve stálém pohybu a vývoji. U mnoha extremistických skupin dochází ke zvyšování počtu členů, některé z nich se rozštěpují na frakce s konkrétnější profilací. Některé jsou řádně registrované subjekty, jiné však působí mimo rámec oficiálně registrovaných organizačních struktur a další o registraci své činnosti teprve usilují. Registrované organizace pracují velmi opatrně, na veřejnosti se snaží působit dojem standardní součástí politického systému. Všechny významnější skupiny vydávají své časopisy a informační brožury, pořádají setkání, případně demonstrace a koncerty. Česká extremistická scéna se vyznačuje dvěma základními extremistickými směry⁵⁷:

- pravicově extremistické, tj. neonacisticky, fašisticky a neonacionalisticky orientované skupiny,
- levicově extremistické skupiny a organizace, tj. nacionalistické, nebolševické skupiny a organizace a anarchoautonomní skupiny.

Bez ohledu na ideologii, extremistické skupiny spojuje odmítavý postoj k probíhajícím demokratickým principům v zemi. Hranice mezi pravicovým a levicovým extremismem tak v některých případech není zcela jasná. Některé postoje, které jsou společné pravicově i levicově demokratickým skupinám:

- odpor proti demokratickým základům uspořádání společnosti a v důsledku toho odpor vůči současnému politickému a ústavnímu uspořádání v ČR,

⁵⁷ Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území ČR v roce 1998, Praha: MV ČR, 1999.

- odmítání demokratických a zákonných způsobů k prosazování svých záměrů,
- dezinterpretace integračních snah ČR k prosazování vlastních zájmů
- nesouhlas se současnou úlohou USA ve světě, USA jsou prezentovány jako vedoucí představitel imperialismu či jako představitelé, resp. nástroj židovské snahy o světovládu. Obě skupiny tyto své postoje různě kombinují (např. neonacisté vystupují i proti vykořisťovatelům kapitalismu),
- propagace společnosti podřízené pevnému řádu, který je zaručen vládou „pevné ruky“ (s výjimkou anarchoautonomů),
- vzrůstající důraz kladený pravicovými a levicovými extremisty na racionálně a koncepčně založené dlouhodobé programy⁵⁸.

3.1.1. Pravicově extremistická scéna

Extrémně pravicové postoje bývají v naší republice spojovány především s excesy příznivců a příslušníků hnutí SKINHEADS⁵⁹. Ideologie dnešních pravicových extremistů není už většinou založena na klasické fašistické doktríně, ale omezila se pouze na formulování xenofobiích programů ve všech svých mutacích (rasismu, antisemitismu apod.). Středobodem zájmu a činnosti českých pravicových extremistů se stala téměř výhradně problematika menšin. Mareš⁶⁰ uvádí následující menšiny, které vzbuzují největší negativní pozornost: 1) rómská menšina,

2) azytlanti, imigranti a dlouhodobě pobývajícím cizincům,

3) židovská menšina,

4) homosexuálové.

⁵⁸ Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území ČR v roce 1998, Praha: MV ČR, 1999.

⁵⁹ Hnutí skinheads vzniklo ve své původní podobě v první polovině 60. let v Anglii spojením dvou mládežnických gangů – bílého a černého. Subkultura utvořená na základě tohoto spojení byla nazývána boot boys podle těžkých dělnických bot, které její příslušníci nosili. Tato subkultura dělnické mládeže prosazovala následující hodnoty: hrdost na svůj dělnický původ, pohrdání vzděláním, kult tvrdosti a síly, vlastenectví, lokální patriotismus a teritorialismus. Nevyznávali však rasismus, jejich hlavní násilnou činností byly rvačky na fotbalových zápasech. K radikalizaci hnutí došlo počátkem 80. let, v době vlny nezaměstnanosti. Skinheadské hnutí kontaktovala britská nacionalistická organizace British National Front, která jej využila pro svoji krajně pravicovou politickou činnost. Odtud byl jen krok k založení dodnes působící mezinárodní neonacistické skinheadské organizace Blood and Honor. Nedlouhou poté začaly vznikat jednotlivé frakce v rámci hnutí skinheads, z nejznámějších jmenujme Redskins, S.H.A.R.P., A.R.A. atd.

⁶⁰ Srov. Mareš, M : Problematika menšin jako profilové téma pravicového extremismu.

Hnutí českých skinheads zahrnuje jako ultrapravicové, tak i ultralevicové frakce. Ultrapravicové lze v současné době rozdělit na neonacisty, fašisty a nacionalisticky orientované. V České republice existuje dnes okolo 80-ti extrémně pravicových stran, organizací a hnutí. Toto jsou nejvýznamnější z nich:

Nejmilitantnější odnoží skinheads jsou **Bohemia Hammer Skins (BHS)** – neregistrované organizace nadnárodního charakteru. Odhaduje se, že má cca 500-800 členů ve věkovém průměru 20-25 let. Většina členské základny pochází z frakcí českých fašistů a Naziskinheads. Ideologie vychází z neonacismu, nacionálního socialismu, rasismu a antisemitismu. Jejich propagace spočívá ve vydávání několika časopisů, pořádání koncertů atd. I když v poslední době nevyvíjí hnutí téměř žádnou aktivitu, je mezi současnou pravicově extremisticky zaměřenou mládeží pravděpodobně nejpopulárnější.⁶¹

Aktivní úlohu BHS převzala její odnož - organizace **Blood&Honour Division Bohemia (B&H DB) – Krev a čest**⁶². Stejně jako v případě BHS se jedná o neregistrovanou organizaci mezinárodního charakteru. Podle vlastního odhadu členů tvoří tvrdé jádro cca 50-80 osob, okruh aktivních sympatizantů pak činí minimálně 800 osob. Organizace se hlásí k historickému nacismu v modernizované podobě, zastává rasistické, antisemitské a xenofobní militantní postoje. Vydává vlastní časopisy a podílí se na výrobě CD, MC, videokazet, oděvů, nášivek a jiných oděvních doplňků⁶³.

Za organizaci blízko svou činností předchozím dvěma organizacím lze považovat hnutí **Národní odpor (NO)**. Hnutí stále častěji organizuje demonstrace, manifestace a protestní pochody, při nichž aktivně spolupracuje s jinými subjekty pravicově extremistické scény, jako např. registrovanými organizacemi Vlasteneckou frontou a Národní Aliancí. Národní odpor byl v minulosti spojován s útokem na pražskou synagogu, squatt Ladronka atd.⁶⁴

V České republice taktéž působí pobočka britské neonacistické teroristické organizace **Combat 18 (C 18)**⁶⁵. C 18 je v ČR známá především díky svým internetovým stránkách nepokrytě vyzývajících k napadání vietnamských tržnic a obchodů, romských

⁶¹ Srov. Extremismus mládeže v České republice, Praha: IKSP, 1996, s. 30-31.

⁶² Záměrně užívá jeden z hlavních sloganů Hitlerjugend, a to „Krev a čest“.

⁶³ Neonacisté soustřeďují svou činnost na šíření neonacistické ideologie jako přípravy na „svatou rasovou válku“ (tzv. RAHOWA – Racial Holly War).

⁶⁴ Srov. Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2000, Praha: MV ČR, 2001.

⁶⁵ Číslice 18 znamená zakódované iniciály Adolfa Hitlera. Písmeno „A“ je v abecedě na prvním místě, písmeno „H“ na místě osmém. Britská Combat 18 vznikla na přelomu let 1991/1992 a její činnost spočívala ve výhrůžkách, fyzických útocích a zasílání dopisních bomb nepřítelům.

center, židovských objektů, kanceláří antirasistických aktivistů, levicových a liberálních novinářů a redakcí, anarchistických squattů, gay-klubů, dealerů drog, azylových domů, mešit a muslimských modliteben, modlitebních center Svědků Jehovových, scientologů, monistů, proevropských center apod⁶⁶.

Sféru fašizujících stran u nás zastupuje **Hnutí národního sjednocení (HNS)**. Hnutí ve svém programu veřejně deklaruje korporativistickou demokracii, zákaz potratů a pornografie, radikální řešení drogové otázky a projevů anarchie, zastavení přílivu ekonomických uprchlíků ze zemí třetího světa a jejich usídlování v ČR. Představitelé HNS kladou důraz na tzv. vůdcovský princip a vnitřní kázeň, jejich vzorem jsou bývalé režimy Franca a Mussoliniho.

Mezi řádně registrované extrémně pravicové organizace se řadí **Vlastenecká fronta (VF)**. Vznikla v rámci skinheadského hnutí, od něhož se však postupem doby částečně oddělila i ideově vyprofilovala. VF se snaží zpochybňovat občanský princip, na kterém je založen demokratický princip v ČR a propaguje uplatňování principu, podle kterého se občanům přiznávají práva a svobody v závislosti na příslušnosti k určitému etniku nebo národnosti. Počet členů se odhaduje na 300, věkový průměr 30-35 let.

Národní aliance (NA) byla registrována od roku 1998, v roce 2001 byla rozhodnutím Ministerstva vnitra rozpuštěna. Prezentovala se jako vlastenecká organizace, která pod heslem „Nic než národ“ bojuje za práva Čechů. Pořádala nespočet radikálních demonstrací a ačkoli fakticky ukončila svoji činnost, její členové se dnes angažují v jiných extrémně pravicových hnutích.

Koncem devadesátých let se v ČR konstitovali fanouškovské gangy při několika prvoligových i druholigových fotbalových klubech. Tradičně nejradikálnější jsou již **hooligans** fotbalových klubů FC Baník Ostrava a AC Sparta Praha. Subkultura hooligans sama o sobě je buď apolitická nebo se cíleně hlásí k pravici. V Čechách došlo k propojení chuligánů s ultrapravicovými skinheads, čímž se do fotbalového fanouškovství promítly rasistické prvky, jako pískání a bučení na hráče jiné barvy pleti, hajlování, užívání rasistických symbolů v sebepropagaci apod.

2.1.2. Levicově extremistická scéna

Na rozdíl od pravicově extremistické scény, která je známa u veřejnosti především svými brutálními útoky, je ultralevicová scéna vnímána mnohem přívětivěji. Její význam

⁶⁶ Srov. Mareš, M.: Pravicový extremismus a radikalismus v ČR, Praha: Barrister and Principal, 2003, s. 494-497

je ovšem hluboce podceňován, v případě realizace cílů levicových extremistů by došlo k ohrožení pluralitní demokracie a občanských svobod. V České republice je charakterizována především tzv. anarchoautonomy a neobolševistickými skupinami.

Anarchoautonomní skupiny zastávají anarchistické a jim podobné utopické a revoluční názory. Jejich dlouhodobým cílem je boj proti tzv. globalismu, tj. proti současnému celosvětovému politickému systému a proti nadnárodním společnostem (Mc Donalds, Shell, WTO). Kritizován je též laxní přístup k životnímu prostředí a právům zvířat. V minulých letech byla aktivita anarchistických skupin zaměřena především na pořádání protestních akcí proti summitu NATO v Praze v roce 2002, proti válce v Iráku apod. Mezi nejvýznamnější skupiny působící v České republice patří **Československá anarchistická federace (ČSAF)**, která se profiluje výrazně k anarchokomunismu. Programovou tezí této organizace je odmítnutí státu a kapitalistické organizace ekonomiky. V jejich Manifestu se objevuje: „*ČSAF je antiautoritářskou organizací svobodomyšlných lidí, kteří se nehodlají smířit se současným společenským systémem, jenž se zakládá především na dvou pilířích útlaku a vykořisťování – státu a kapitalismu....*“⁶⁷ Členskou základnu tvoří více než 30 lidí. ČSAF vydává čtvrtletně anarchistický časopis Existence, dále plakáty, letáky a publikace převážně zaměřené na anarchistickou teorii a praxi. Podobnou organizací jako ČSAF je **Federace sociálních anarchistů (FSA)** a **Organizace revolučních anarchistů – Solidarita (ORAS)**.

Kromě politicky orientovaných skupin patří k zastáncům anarchoautonomního hnutí též **squatterři**⁶⁸. Jedná se především o intelektuálně laděnou mládež, pro kterou je tento způsob života šancí odpoutat se od vlivu rodičů a v praxi realizovat své představy o alternativním způsobu života. Život ve squattu představuje způsob protestu proti hodnotám současné společnosti. Nejznámější a nejdéle obývaný squatt byl v Praze-Holešovicích.

Neobolševické strany mají dosti silné zázemí ve společnosti, a to jak mezi staršími občany tak levicovou mládeží. Cílem jejich snah je obnova nebo konstituování nějaké formy autoritativního či totalitního režimu. Programy se opírají o marxisticko-leninskou ideologii s výraznými prvky xenofobie, šovinismu a někdy i antisemitismu. K tomu je využívána idea sjednocení slovanských národů pod vedením silného Ruska.

⁶⁷ Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2002, Praha: MV ČR, 2003.

⁶⁸ Squatt znamená nelegálně, tj. bez svolení majitele, obývat obsazený objekt komunitou nejčastěji mladých lidí.

V současné době působí na české ultralevicové nebolševické scéně tři komunistické strany: **Komunistická strana Československa (KSČ**, dříve Strana československých komunistů), otevřeně deklarují svou kontinuitu s KSČ, která vládla v Československu v letech 1948-1989, **Komunistická strana mládeže (KMČ)** a **Komunistické hnutí Československa (KHČ)** a několik dalších stran.

V poslední době byly masové násilné protesty antiglobalistů (1999-2003) nahrazeny klidnějšími akcemi pořádanými v rámci tzv. sociálních fór. Sociální fóra dnes existují na různých úrovních – od lokálních až po celosvětové. Na půdě fór se pravidelně střetávají zástupci širokého spektra organizací, hnutí, iniciativ a kampaní, aby diskutovali o lepší podobě globalizace.

Levicovou frakci hnutí skinheads představují v ČR především Sharpskins a Redskins. Zatímco **S.H.A.R.P.** (Skinheads Against Racial Prejudice) – skinheadi proti rasovým předsudkům - jsou označováni za vcelku bezproblémovou skupinu, **Redskins** představují stejné nebezpečí jako jejich pravicové protějšky. Jedná se o nejradikálnější a nejmilitantnější odnož hnutí skinheads. Vyznávají marxistickou ideologii a jsou známí svými fyzickými útoky na ultrapravicově orientované skinheads a členy neonacistických organizací.

Ke konfliktu se zákonem a jednotkami Policie ČR dochází v případě levicových extremistů především v případě protestních akcí, demonstrací na protest proti údajnému nárůstu fašistických, rasistických a xenofobních tendencí ve společnosti. Anarchistické akce se většinou orientují proti majetku (př. házení kamenů do výkladní plochy McDonalds apod.).

3.1.3. Náboženský extremismus

Samostatnou kategorií jsou tzv. náboženské sekty. Ačkoli aktivity členů náboženských skupin a hnutí v ČR nemají většinou charakter porušování platných zákonů, je třeba jim věnovat zvýšenou pozornost. K získávání nových členů a dosahování svých zájmů používají psychickou manipulaci, založenou na potírání samostatnosti v úsudku jedince, na potírání jeho individuality a tvoření závislosti na skupině. Sekty jsou tak hrozbou především pro rizikovou skupinu osob jako jsou osoby, které se ocitli v dlouhodobém psychickém stresu, a nabízejí vstřícným chováním a prvotním projeveným zájmem východisko z nouze. Za rouškou duchovních zájmů skrývají touhu po penězích a

moci. V České republice současně existuje okolo 270 náboženských sekt. Členskou základnu tvoří mladí lidé ve věku od 18-25 a dále pak od 45-55 let⁶⁹.

Mezi nejnebezpečnější sekty u nás patří **Imanuelité**. V sektě dochází k násilným trestným činům, psychická manipulace s členy sekty vede často k sebevraždě. Stoupenci Imanuele – „mesiáše“ – slepě poslouchají jeho rozkazy, zbavují se veškerého svého majetku a věří, že je dovede do „tisícileté říše“. Cítí-li se pro tuto říši nevyvolení, páchají sebevraždy v domnění, že smrt jim přinese vykoupení a převtělení v lepší duši.

Ohrožení mravní výchovy mládeže představuje sekta **Rodina-Boží děti**, hlásající povinnost nabídnutí vlastního těla k prostituci. Znepokojující je především otevřené prosazování dětské prostituce a pornografie, členy komunity tvoří i nezletilé děti.

Pravděpodobně nejznámější sektou jsou v naší zeměpisné šířce **Svědkové Jehovovi**. Typická je naprostá oddanost vůdci, který rozhoduje nejenom o otázkách víry, ale i každodenní záležitosti členů komunity. Podle posledních údajů má tato náboženská společnost okolo 16 000 členů⁷⁰. Učení Svědků Jehovových je nebezpečné především v naprosto nekritickém plnění dogmatických norem, jako jsou různé pro život nebezpečné zákazy (př. zákaz transfúze, zákaz vojenské služby apod.).

Podle Zprávy Ministerstva vnitra ČR o postupu státních orgánů⁷¹ nejzávažnější rizika jsou spatřována v „*infiltraci státních struktur, včetně ozbrojených složek státu, členy nebezpečných pseudonáboženských organizací*“. Ti mají pronikat do státních orgánů a zneužívat svoji pozici ve prospěch skupiny, k níž patří. Další hrozbu představují fanatické skupiny přesvědčené o důležitosti splnění svého poslání a používající násilné prostředky k poškozování demokratických složek státu.

3.2. Kriminalita s extremistickým podtextem

Pod pojmem kriminalita s extremistickým podtextem, jinak též kriminalita motivovaná rasovou, národnostní nebo jinou sociální nenávisť, se rozumí „protiprávní jednání páchané v souvislosti s extremismem, naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přestupku“⁷². Podíl této kriminality na celkové kriminalitě v České republice je sice velmi malý (viz tabulka č. 8), nicméně je též nutno podotknout, že se

⁶⁹ Marešová, A. a kol.: Kriminologické a právní aspekty extremismu, Praha: IKSP, 1999, s. 33

⁷⁰ Marešová, A. a kol.: Kriminologické a právní aspekty extremismu, Praha: IKSP, 1999, s. 33

⁷¹ Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území ČR v roce 1998

⁷² tamtéž

jedná pouze o registrované trestné činy Policií ČR, tj. ty, které byly orgány činnými v trestním řízení zjištěny nebo jež jim byly oznámeny. Skutečná čísla mnohou být mnohem vyšší. Latentní kriminalita může být způsobena na jedné straně neochotou oběti oznamovat trestné činy orgánům činným v trestním řízení, na druhé straně též společenskými stereotypy, vztahujícími se k určitým druhům trestných činů. Trestné činnosti s extremistickým podtextem se dopouštějí především pravicoví extremističtí příznivci hnutí skinheads, levicově extremističtí „anarchoautonomové“ a dále občané z majoritní společnosti, nemající žádnou vazbu na extremistická hnutí a nevyznávající extremistické ideologie, v tzv. „situačních konfliktech“ (viz kapitola 2.2.). Tabulka č. 8 též ukazuje nárůst počtu trestných činů od roku 1996 až na trojnásobek v roce 2000, kdy dále jejich podíl na celkové trestné činnosti víceméně stagnuje. Nárůst ovšem doprovází zvýšení procenta objasněnosti těchto trestných činů z původních 44% v roce 1996 na rekordních 89,9% v roce 2001, následně se ustálila na 79%. Rovněž se zvýšil počet stíhaných osob na rekordních 506 v roce 2001.

Tabulka č. 8: Celkový počet trestných činů s extremistickým podtextem zaevidovaných na území ČR v letech 1996 – 2004

(dle Evidenčně statistického systému kriminality Policejního prezidia ČR - ESSK)

ROK	Zaevidováno TČ	Podíl na celkové Kriminalitě (%)	Objasněno TČ	stíháno osob
1996	131	0,03	58	152
1997	159	0,04	132	229
1998	133	0,03	100	184
1999	316	0,07	273	434
2000	364	0,09	327	449
2001	452	0,1	406	506
2002	473	0,1	374	483
2003	335	0,09	265	334
2004	366	0,1	289	401
Celkem	2729	-	2124	3172

Zdroj: Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2004.

Vezmeme-li v úvahu zastoupení územně samosprávných celků na celkové kriminalitě s extremistickým podtextem, tradičně největší zastoupení v počtu zjištěných trestných činů má Moravskoslezský kraj (29,2% v roce 2004), následovaný Hlavním městem Praha (16,7% v roce 2004) a Ústeckým krajem (11,5% v roce 2004). Naopak krajem s absolutně nejmenším počtem registrovaných extremistických činů je kraj

Karlovarský (0,7% v roce 2004)⁷³. Procentuální rozložení dle krajů též naprosto deklaruje jiný jev. V Moravskoslezském kraji je vysoce zastoupena rómská menšina, která se nejčastěji stává cílem rasistických útoků a trestných činů s extremistickým útokem vůbec.

Mluvíme-li o trestných činech s extremistickým podtextem, měli bychom si přesně říci o jaké trestné činy se vlastně jedná. V praxi se lze setkat s následujícími trestnými činy spáchanými v souvislosti s extremismem:

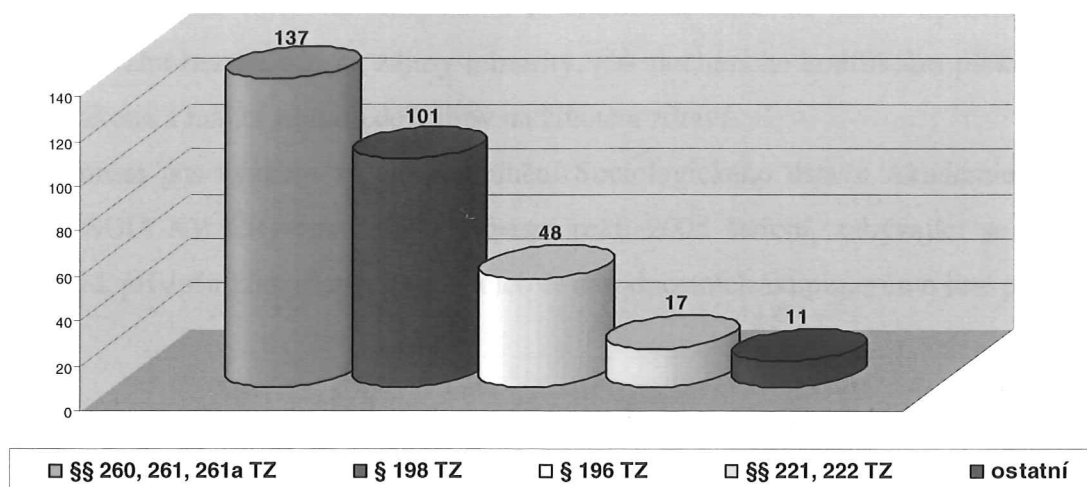
- obecné ohrožení (§ 179 TZ),
- násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196 odst. 2,3 TZ),
- hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení (§ 198 TZ),
- podněcování k národnostní a rasové nenávisti (§ 198a TZ),
- výtržnictví (§ 202 TZ),
- vražda (§ 219 odst. 2 písm. g TZ),
- ublížení na zdraví (§ 221 odst. 2 písm. b, § 222 odst. 2 písm. b TZ),
- omezování osobní svobody (§ 231 TZ),
- vydírání (§ 235 odst. 2 písm. f TZ),
- omezování svobody vyznání (§ 236 TZ),
- porušování domovní svobody (§ 238 TZ),
- porušování svobody sdružování a shromažďování (§ 238a TZ),
- poškozování cizí věci (§ 257 odst. 2 písm. b TZ),
- genocidium (§ 259 TZ),
- podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů (§ 260, 261, 261a TZ),
- persekuce obyvatelstva (§ 263a TZ)⁷⁴.

V četnosti trestných činů s extremistickým podtextem převažují TČ podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů (§ 260, 261, 261a TZ), TČ hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení (§ 198 TZ), TČ násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196 odst. 2,3 TZ) a TČ ublížení na zdraví (§ 221 odst. 2 písm. b, § 222 odst. 2 písm. b TZ) (dále viz graf č. 4)

⁷³ cit.z. Ministerstvo vnitra České republiky: Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2004, Praha: MV ČR, 2005.

⁷⁴ cit.z. Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2002, Praha: MV ČR, 2003.

Graf č. 4: Přehled nejčtenějších trestních činů s extremistickým podtextem v roce 2004

Zdroj: Informace o problematice extremismu na území České republiky za rok 2004

Přehled všech extremistických činů s extremistickým podtextem – celkový nápad v letech 1996-2004 je přílohou č. 2 této práce. V souvislosti s touto tabulkou je třeba zároveň upozornit na to, že v posledních letech nebyl spáchán TČ vraždy s rasistickým motivem, ani TČ ublížení na zdraví s následkem smrti s rasistickým motivem.

Zaměříme-li se na osobu pachatele, jak již bylo výše řečeno, obvykle se jedná o stoupence hnutí skinheads, překvapením je však poměrně vysoká účast extremisticky nezainteresované majoritní části obyvatelstva. Pachatelé se již tradičně rekrutují z nižších vzdělanostních kategorií. Ve věkové skladbě převažují osoby ve věku od 18-29 let⁷⁵.

Nahlédneme-li do soudních statistik, bylo v roce 2004 pravomocně odsouzeno celých 160 osob za trestné činy z extremistických osob (stíháno bylo 401 osob), z nichž 88 bylo mužů, 20 žen, 28 mladistvých a 24 recidivistů. Nejčastěji byl soudem uložen nepodmíněný trest odnětí svobody na 1 rok⁷⁶.

3.2.1. Kriminalita s rasovým a etnickým kontextem

Tradičně nejčtenější a neproblematičtější formou extremismu v naší republice je rasismus. Na území ČR žije v současnosti několik etnicky a rasově odlišných skupin: nejvýraznější skupinou jsou Romové, kteří zde žijí řadu generací, dalšími výraznými skupinami jsou Asiati, nejčastěji Vietnamci a Číňané, a dále pak cizinci tmavé pleti. Etnicky odlišní jsou i „bílí“ cizinci, např. Američané a Němci, kteří ovšem nebývají

⁷⁵ Srov. Ministerstvo vnitra České republiky: Informace o problematice extremismu na území ČR v roce 2004, Praha: MV ČR, 2005.

⁷⁶ tamtéž

objektem nenávistných útoků. Přítomnost rozdílných etnických skupin může pomoci ke kulturnímu obohacení, nebo ovšem může mít efekt naprosto opačný. Pokud skupiny přestanou navzájem tolerovat vzájemnou různorodost, majorita začne uplatňovat svoji početní převahu bez ohledu na zájmy minority, pak dochází ke konfliktům překračujícím hranice zákona a mající za následek újmy na životě a zdraví.

Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR (CVVM SOÚ AV ČR) uskutečnilo v únoru roku 2005 šetření, zabývající se vztahem veřejnosti k příslušníkům různých národních či národnostních skupin, mimo jiné postoje

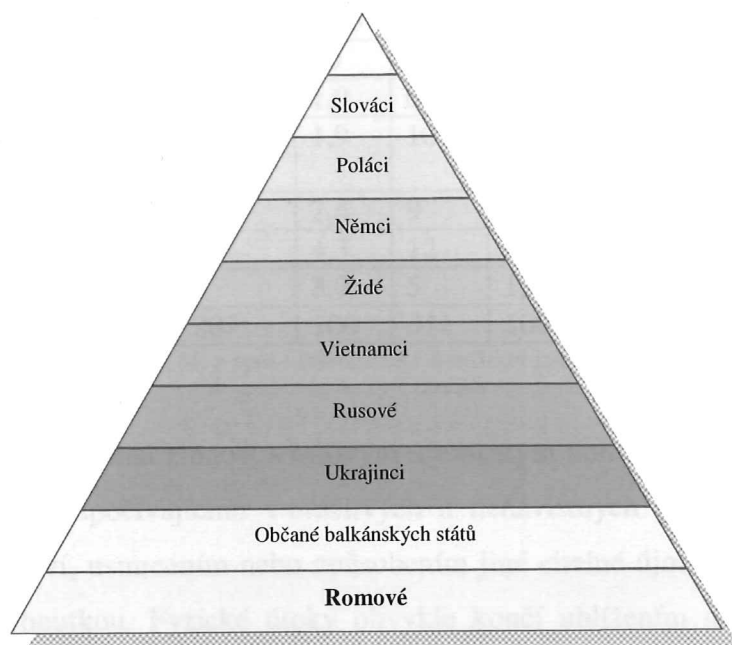

Diagram č. 1: Vztah k národnostním skupinám žijícím u nás (od nejvíce k nejméně sympatickým)

občanů ČR k u nás žijícím národnostem. Svůj vztah k jednotlivým národům a národnostem respondenti vyjadřovali na sedmibodové škále, kde krajní body znamenaly „velmi sympatičtí“ (1) a „velmi nesympatičtí“ (7). Na špici nejoblíbenějších národů se tradičně objevili Češi (1,8), jen o trochu horší je náš vztah ke Slováckům (2,0). Za spíše sympatické považujeme též Němce (3,6) a Poláky (2,7). Průměrný vztah máme Židům (4,0). Za spíše nesympatické považujeme Vietnamce (4,2), Rusy (4,3), Ukrajince (4,5) a občany balkánských států (4,8). Zřetelně nejhorší vztah mají Češi k Romům (5,5)⁷⁷. Důkazem, že soužití Romů a ostatních obyvatel je velkou částí veřejnosti vnímáno jako problematické, je i výzkum uskutečněný CVVM SOÚ AV ČR v březnu roku 2003, kdy se o vztahu s Rómy negativně vyjádřilo 78,2% všech dotázaných osob⁷⁸.

⁷⁷ Zdroj: Tisková zpráva CVVM SOÚ AV ČR ze dne 25. března 2005

⁷⁸ Zdroj: Tisková zpráva CVVM SOÚ AV ČR ze dne 11. března 2003

Romové jsou též ze dvou třetin oběťmi rasově motivovaných činů (viz tabulka č. 9). Pokud jsou však pachateli příslušníci hnutí Skinheads, zvyšuje se podíl Romů mezi oběťmi na 71%. I podíl bílých Čechů mezi oběťmi je však poměrně vysoký a navíc od roku 1997 vzrostl (z 15,5% na 23,7%). To zřejmě souvisí s růstem počtu romských pachatelů, jejichž oběťmi jsou z 97,2% právě bílí Češi⁷⁹. Ostatní etnické menšiny a cizinci tvoří jen malý zlomek obětí.

Tabulka č. 9: Etnicita všech obětí za jednotlivá léta

Etnicita oběti	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%
Bílý	32	15,5	82	26,4	66	18,9	77	24,1	80	23,7
Rom	145	70	187	60,1	232	66,3	210	65,8	207	61,2
Žid	7	1,9	6	1,9	11	3,1	2	0,6	2	0,6
Vietnavec, Číňan	4	1,9	10	3,2	13	3,7	1	0,3	7	2,1
Jiný Asiat	5	2,4	9	2,9	3	,9	7	2,2	7	2,2
Černoch	9	4,3	12	3,9	12	3,4	4	1,3	13	3,8
Jiný cizinec	8	3,9	5	1,6	13	3,7	18	5,6	22	6,5
Celkem	207	100	311	100	350	100	319	100	338	100

Zdroj: Štěchová, M. a spol.: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti.

Trestná činnost s rasovým a etnickým kontextem⁸⁰ je nejčastěji páchána verbálními útoky spočívajícími v urážlivých a nenávistných projevech, vyhrožování ublížením na zdraví, usmrcením nebo způsobením jiné citelné újmy a většinou je motivována rasovou pohnutkou. Fyzické útoky obvykle končí ublížením na zdraví, příp. těžkou újmou na zdraví. Počet rasově motivovaných činů se rok od roku zvyšuje. Jejich podíl na celkové kriminalitě sice není nijak veliký, nicméně se jedná o závažnou trestnou činnost, která je zdrojem napětí ve vzájemných vztazích mezi etnickými skupinami a u etnických menšin vyvolává atmosféru strachu a obav. Rasově motivované násilí má zásadní vliv na sebehodnocení oběti a systematicky podřívá její osobní prožívání lidské důstojnosti

⁷⁹ Podle advokátky Kláry Veselé-Samkové je romský rasismus vyprovokovanou zrcadlovou reakcí na bílé protiromské útoky a utlačovatelskou politiku majoritní společnosti: „Primárním podnětem rasistických romských útoků není barva kůže jeho obětí, ale obrana proti bezmoci a bezpráví, navíc většinou učiněná v afektu. Romové prostě ta slova o „bílých hubách“ neříkají proto, že jste bílý, ale protože reprezentujete majoritní společnost, která je utlačuje“ (Reflex č. 32/99).

⁸⁰ Jedná se zejména o trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TZ, hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení podle § 198 TZ a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TZ, ale i některé další trestné činy, jimiž je provedena Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhláška č. 95/1974 Sb.). Vedle uvedených trestných činů lze sem podle způsobeného následku zahrnout i řadu dalších trestných činů v jejich kvalifikovaných skutkových podstatách, pokud pohnutkou pachatele byla především rasová a národnostní nenávist nebo nenávist k některé etnické skupině (TČ vraždy podle § 219 odst. 2 písm. g) TZ, ublížení na zdraví podle § 221 odst. 2 písm. b) a § 222 odst. 2 písm. b) TZ, vydírání podle § 235 odst. 2 písm. f) TZ).

(Štěchová, 2001). Je proto třeba věnovat velkou pozornost zejména při prevenci tohoto typu kriminality, stejně jako důslednosti při jejím trestním postihu.

Jako stěžejní v práci orgánů činných v trestním řízení se v posledních letech ukázalo vyhledávání trestné činnosti na Internetu spjaté s extremismem, především sledování informací souvisejících s připravováním akcí, srazů, demonstrací atd. Výsledné materiály pak slouží jako důkaz v trestním či přestupkovém řízení nebo slouží k přijetí preventivních opatření k udržení veřejného pořádku a zamezení protiprávnímu jednání. Nově ukazujícím se trendem je též nárůst trestné činnosti spjaté s diváckým násilím. Důvodem je nejen všeobecný nárůst počtu fanoušků, tedy včetně těch tzv. rizikových, ale i postupná radikalizace týmových klubů. Zvýšenou pozornost též vyžaduje neustále stoupající počet koncertů pravicově extremistických hudebních skupin na území ČR se zahraniční účastí. Alarmující jsou i přetrvávající xenofobní postoje české společnosti či existence „pasivního“ rasismu.

Na závěr této kapitoly nutno konstatovat, že v současné době nepředstavují protagonisté české extremistické scény vážné ohrožení pro demokratické základy státu. V Poslanecké sněmovně ani v Senátu Parlamentu ČR nemá zastoupení žádná extremistická politická strana a dle aktuálních předvolebních statistik výzkumných agentur se v nadcházejících volbách nemusíme obávat jejich infiltrace do české politické scény. V České republice též nebyla v posledních letech zaznamenána teroristická trestná činnost, ani nedošlo k páchání trestné činnosti tzv. nebezpečnými náboženskými sektami.

3.3. Prevence a kontrola, protiextremistická politika našeho státu

Ačkoli výskyt trestných činů s extremistickým podtextem je z hlediska svého procentuálního podílu na celkové kriminalitě nevelký, potenciál jeho společenských a politických důsledků je obrovský. Proto je nutno věnovat se nadále této problematice se zvýšenou pozorností.

Česká legislativa nabízí dostatečné množství zákonných prostředků k potírání extremistické kriminality, ale i ke sledování projevů extremismu a obraně společnosti proti nim. V první řadě je třeba zmínit Ústavu ČR, Listinu základních práv a svobod, mezinárodní úmluvy o lidských právech (zejména Evropská úmluva o lidských právech, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech) a některé zákony sloužící k ochraně demokratických základů státu před extremismem, jako jsou např. zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování

občanů, v platném znění, zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, v platném znění, zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích, v platném znění, zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, v platném znění, zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, v platném znění, a především zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění. Problémem však zůstává především nejednoznačná aplikovatelnost jednotlivých norem.

3.3.1. Státní instituce a jiné subjekty protiextremistické politiky

V reakci na projevy pravicového extremismu, který se v české společnosti nečekaně objevil krátce po listopadu 1989, se vytvořily státní i nestátní struktury realizující politiku proti především pravicovému extremismu, zaangažována byla i stranickopolitická, mediální a akademická sféra.

Ve státním sektoru vykonává rozhodující činnost při zajišťování bezpečnosti státu *Parlament ČR* – přijímá zákony, provádí kontrolní činnost exekutivy a vyjadřuje se k některým vládním politickým koncepcím, které souvisejí se extremismem (zprávy o problematice extremismu, bezpečnostní strategie apod.)⁸¹. Významnými pravomocemi disponuje i *prezident republiky*. Mimo jiné může podat návrh k Nejvyššímu soudu ČR na rozpuštění, pozastavení či obnovení činnosti politické strany nebo politického hnutí. Určitou roli v této problematice může sehrát i institut prezidentských milostí.

Stěžejní role v boji proti extremismu náleží *vládě ČR*, která též vypracovává Bezpečnostní strategii České republiky. Vláda odpovídá za funkčnost komplexního působení celého bezpečnostního systému. V oblasti extremismu se zabývá jak politickými koncepcemi a zprávami, tak i přípravou příslušných právních norem. Komplexním zajišťováním státní bezpečnosti byl pověřen zvláštní orgán, působící v rámci moci výkonné, kterým je *Bezpečnostní rada státu*. Její členy tvoří předseda vlády a další členové vlády podle jejího rozhodnutí. Jako poradní, koordinační a iniciační orgány vlády ČR zabývající se problematikou extremismu byly zřízeny především: Rada vlády ČR pro lidská práva, Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity, Rada vlády ČR pro národnostní menšiny a Republikový výbor pro prevenci kriminality.

⁸¹ Problematikou extremismu se mohou v různých souvislostech zabývat i jednotlivé vnitřní složky Parlamentu ČR. Jedná se zejména o Výbor pro obranu a bezpečnost a Ústavně-právní výbor Poslanecké sněmovny PČR a Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost a Ústavně-právní výbor Senátu PČR.

Ústředním orgánem státní správy pro veřejný pořádek i pro sdružovací a shromažďovací právo je *Ministerstvo vnitra*. V rámci struktury ministerstva se extremismem zabývá především odbor bezpečnostní politiky, dále pak odbor prevence kriminality atd. V rámci Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity byla vyčleněna Pracovní skupina pro oblast vnitra a Policie ČR, která zabezpečuje řešení naléhavých, ale i koncepčních otázek v oblasti integrace a dalších problémů romské komunity, včetně úzkého kontaktu s terénem⁸². V roce 2001 byla ministerstvem vnitra zřízena meziresortní Komise pro boj s extremismem, rasismem a xenofobií, která zpracovává informace a návrhy na přijetí opatření pro ministra vnitra k zajištění koordinace přístupu orgánů státní správy týkající se boje proti extremismu, rasismu a xenofobii⁸³.

Ozbrojeným bezpečnostním sborem, jemuž jsou svěřeny úkoly ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti je *Policie České republiky*. Na nejvyšší hierarchické úrovni se extremismem zabývají policejní specialisté Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR (ÚSKPV PP ČR) v oddělení mládeže, mravnostní trestné činnosti a extremistické kriminality a policisté oddělení extremismu odboru terorismu a extremismu Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu. Do styku s projevy extremismu přicházejí však přicházejí v rámci své působnosti v oblasti vnitřní policie i obecní policisté, vězeňská a justiční stráž, či Armáda ČR.

Pro úspěšný boj s extremismem se stala nepostradatelnou též činnost *Bezpečnostní informační služby*. Její hlavní náplní v souvislosti s extremismem je především zabezpečit informace o záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti. V rámci BIS existují pracoviště specializující se výhradně na tento jev.

Počet státních institucí majících co do činění s prevencí a potíráním extremismu není zanedbatelným číslem. Za zmínku stojí nedocenitelná práce státních zástupců, soudců, soudních znalců, preventivní programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva kultury a Ministerstva práce a sociálních věcí, stejně tak jako angažovanost obcí a krajů.

Kromě státního sektoru působí v oblasti boje proti extremismu i nestátní organizace a jednotlivci. Obvykle se především rasistickou problematikou zabývají organizace zaměřené na ochranu lidských práv. V širším rámci je to např. Český helsinský výbor,

⁸² Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2001, Praha, MV ČR, 2001.

⁸³ tamtéž

Human Rights Watch, Amnesty International, nadace Člověk v tísni, Most pro lidská práva atd., na monitorování extremismu se výrazně podílejí např. Dokumentační středisko pro lidská práva a Hnutí občanské solidarity a tolerance. Existují i organizace specializující se na problematiku etnických a jiných menšin, jejichž příslušníci jsou obvyklými oběťmi extremismu (Liga etnických menšin, Romská občanská iniciativa, Federace židovských obcí).

3.3.2. Nejvýznamnější aktivity státních orgánů v protiextremistické politice

V rámci koncepce vnitřní bezpečnostní politiky byl v roce 1999 přijat vládou ČR komplexní dokument s názvem Bezpečnostní strategie České republiky. V něm je mimo jiné zdůrazněna potřeba potlačovat jevy, jako jsou terorismus a politický extremismus a předcházet jim⁸⁴. Nejvýznamnějšími dokumenty, zpracovávanými mocí výkonnou a věnující se problematice postupů proti extremismu, jsou pravidelné vládní zprávy o extremismu.

Podle Zprávy o problematice extremismu v roce 2001 věnuje vláda ČR „značnou pozornost lidskoprávní oblasti a vytváření optimálního prostředí pro rozvoj multikulturní, tolerantní společnosti jako přirozené hráze proti xenofobii, rasistickým či jiným podobným ideologiím. Klade proto důraz na celospolečenskou výchovu k lidským právům, na zlepšení vzájemných vztahů mezi majoritou a romskou minoritou, ale i na postavení romské minority ve společnosti“. K tomuto cíli směřují i aktivity poradních orgánů vlády zmíněných již v předchozí kapitole⁸⁵. Vláda schvaluje i konkrétní opatření proti extremismu, mj. v návaznosti na přijímané zprávy o extremismu anebo na konkrétní akce extremistů.

Do resortu Ministerstva vnitra spadají v rámci boje s extremismem jako aktivity na mezinárodním poli, tak i činnost na poli domácím (poradní orgány atd.). Mezinárodní spolupráce v boji proti extremismu je zabezpečena bilaterálními smlouvami o policejní spolupráci, jejichž smluvními stranami se kromě České republiky stává postupem času

⁸⁴ V části „Politika v oblasti vnitřní bezpečnosti“ se uvádí, že Policie ČR i další bezpečnostní složky jsou připraveny stále důsledněji odhalovat a potlačovat nebezpečné projevy xenofobie, rasismu a politického extremismu které jsou propagovány některými skupinami na okraji společnosti. Mimořádnou důležitost má v této souvislosti výchova k toleranci a odstraňování mezietnického napětí.“ Cit.z. Mareš, M.: Pravicový extremismus a radikalismus v ČR, s. 555.

⁸⁵ Z konkrétních aktivit vlády lze zmínit projekt „Kampaň proti rasismu – Projekt tolerance“, kladoucí si za cíl působit na změnu názorů a postojů majority prostřednictvím seznámení široké veřejnosti s vybranými případy rasově motivovaného násilí nebo diskriminace.

stále více států⁸⁶. V rámci států Víšegrádské čtyřky se jednou ročně schází *Pracovní skupina pro boj s extremismem zemí V4 a Rakouska*. Kromě činnosti poradních orgánů se Ministerstvo vnitra realizuje na poli boje s extremismem též podporou projektů, jejichž prostřednictvím je možné systémovým způsobem přistoupit ke zlepšení interetnických vztahů, ke zlepšení nepříznivé sociální situace některých romských komunit a k pozitivní emancipaci jednotlivých Romů na lokální úrovni⁸⁷. V roce 2003 byla usnesením vlády schválena Národní strategie pro práci ČR ve vztahu k etnickým menšinám, obsahující konkrétní opatření a koordinaci jednotlivých kroků, vedoucích ke zkvalitnění práce policejních sborů a přispět tak ke zlepšení etnických a národnostních vztahů v České republice. Standardní podpora je též poskytována projektům v oblasti vzdělávání.

V rámci aktivit Ministerstva spravedlnosti je trestné činnosti s extremistickým podtextem věnována soustavná pozornost v rámci pravidelného pololetního a celoročního vyhodnocování činnosti soudů, která jsou předmětem pracovních porad vedení ministerstva s předsedy krajských soudů.

Zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, byla zřízena nová služba justice, jejíž střediska provádějí na celém území České republiky úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Střediska Probační a mediační služby sice vykazují malé zkušenosti s pachateli extremisticky motivovaných trestných činů, nicméně tato specifická kategorie pachatelů vyžaduje individuální přístup zaměstnanců, zařazení pachatelů do resocializačního nebo jiného programu je zcela výjimečné.

Postup státních zástupců při vyšetřování trestné činnosti s extremistickým podtextem je zabezpečen obecným pokynem nejvyššího státního zástupce č. 3/1995. Státní zástupci často narážejí na obtížnost dokazování této trestné činnosti.

Příspěvek resortů školství, mládeže a tělovýchovy, kultury a práce a sociálních věcí při řešení problematiky extremismu tradičně spočívá v oblasti prevence. Problematika lidských práv, multikulturního vzdělávání je komplexně řešena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, který v návaznosti na školský zákon⁸⁸ schválilo

⁸⁶ Např. Smlouva mezi Českou republikou a Rumunskem o spolupráci v boji proti organizovanému zločinu a obchodu s omamnými a psychotropními látkami a prekurzory, terorismu a další závažné trestné činnosti z 13.1. 2001, či Smlouvy mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o spolupráci v boji proti trestné činnosti, při ochraně státních hranic ze dne 27.1.2004.

⁸⁷ V rámci Programu prevence kriminality bylo na místní úrovni bylo v roce 2000 celkem podpořeno 83 projektů ve výši 4 826 000 Kč zaměřených na multietnické soužití ve městech.

⁸⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) v roce 2004⁸⁹. MŠMT podporuje celou řadu subjektů též formou dotací, například romské studenty středních škol a vzdělávání Romů vůbec. Důsledná pozornost je věnována multikulturní výchově na základních a středních školách a odborných učilištích.

Prioritou resortu kultury v eliminaci negativních společenských jevů jakými jsou rasismus, xenofobie a antisemitismus, zůstává program na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v České republice⁹⁰. Ministerstvo kultury též pravidelně vyhlašuje grantový program na podporu integrace cizinců žijících v ČR, v jehož rámci jsou podporovány nejrůznější typy kulturních a vzdělávacích, nevyjímaje aktivity zaměřené na náboženství.

V oblasti integrace cizinců byla zřízena Komise ministra práce a sociálních věcí pro integraci cizinců, která napomáhá při zajišťování podmínek pro přípravu a realizaci politiky vlády ČR v těchto záležitostech. Ministerstvo práce a sociálních věcí vyčleňuje prostředky ze své dotační politiky na program sociální prevence a prevence kriminality.

Přes uvedené skutečnosti je třeba průběžně identifikovat rezervy v práci orgánů státní správy a stále hledat nové cesty a způsoby, jak bránit projevům a jednání jedinců, které má v sobě rasistický, xenofobní, anebo jiný extremistický podtext. Česká republika je členem mnoha dalších mezinárodních organizací, které se alespoň částečně věnují problematice extremismu (OSN, Rada Evropy, OBSE). V tomto směru je důležitá recepce doporučení mezinárodních organizací, průběžně monitorujících situaci v České republice (viz Příloha č. 3). Po vstupu do Evropské unie podléhá Česká republika jako ostatní členské státy monitoringu *Evropské monitorovacího centra rasismu a xenofobie (EUMC)*.

Jako priority pro budoucnost byly vytýčeny „*antisemitismus, antiglobalismus, rasistické a extremistické útoky ohrožující azylanty, migranty a zahraniční pracovníky, zneužívání internetu a moderních informačních technologií extremistickými skupinami a islámský extremismus*“⁹¹. Potírání extremistické kriminality si i nadále vyžaduje podporu dalších zainteresovaných subjektů, nevyjímaje nevládní a privátní sektor, které mohou nemalou měrou přispět k úspěšnosti protiextremistické politiky.

⁸⁹ Problematika lidských práv je explicitně obsažena ve vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“, kde se zaměřuje na utváření pozitivních občanských postojů, upevňování žádoucí hodnotové orientace a integruje znalosti a dovednosti z různých oborů, především humanitních.

⁹⁰ V minulosti byly z tohoto programu poskytnuty dotace na podporu projektů občanských sdružení českých občanů národnosti maďarské, německé, polské, ruské, řecké, slovenské a ukrajinské, na realizaci kulturních aktivit příslušníků romské komunity nebo aktivit, které se k romskému etniku vztahovaly.

⁹¹ Ministerstvo vnitra České republiky: Informace o problematice extremismu na území ČR v roce 2004, s.35

Závěr

Ve vývoji kriminality s extremistickým podtextem dochází v rámci euroamerické civilizace stále k většímu nárůstu zjištěných trestných činů. Obecně je tento fakt považován za přirozenou reakci na nové sociální, ekonomické a politické tendence, které s sebou přináší 21. století. S ohledem na vývoj aktuální mezinárodní situace po teroristických útocích spáchaných proti Spojeným státům americkým, Španělsku a Velké Británii, a možnou hrozbou teroristických útoků v jiných částech Evropy či Severní Ameriky, vystupují do popředí rizika spjatá s extremistickou scénou. Do našich zeměpisných šířek problematiku extremismu přinesla teprve sametová revoluce, západní velmoci se s ní však potýkají nepoměrně déle. Základním předpokladem efektivní prevence je získání dostatečných informací o tomto společenském fenoménu, příčinách jeho vzniku, o subjektech extremistického násilí, důvodu jeho páčání atd. a řádná analýza dosud zjištěných dat.

Z dostupných pramenů se dozvídáme, že „*extremismus je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje*“ (Chmelík, 2001). Existují-li v takové společnosti zásadní vnitřní rozpory, je extremistické násilí jen přirozenou reakcí na ně. Obvykle vznikají společenské konflikty mezi zastánci rozdílných kulturních vzorců. Převahu pak získává ta skupina, která je v dané oblasti majoritní, a osobuje si pod záminkou legitimacy právo rozhodovat nad osudem skupiny minoritní. Tuto iluzi absolutní moci pak projevuje hrubým zasahováním do ústavních práv a svobod oběti, jejím pronásledováním, vyhrožováním, fyzickým napadáním. Individuální charakteristika oběti je v tu chvíli naprosto irelevantní, důležitá je pouze její příslušnost k nenáviděné menšině.

Přítom terorizování a traumatizování oběti nemá v objektivním měřítku žádné opodstatnění. Pachatel si obvykle ze svého sociálního prostředí odnáší silné předsudky vůči určité skupině, které se mohou stát motivací k páčání extremistického násilí. Náchylní k tomuto druhu kriminality jsou především mladí lidé do 30 let věku, postrádající ve svém životě pevné zázemí a oporu. Podstatný vliv tu hraje i skupina vrstevníku a potřeba zalíbit se jim.

Dopad činů extrémního násilí je mnohem širší než by se na první pohled mohlo zdát. Poškozena tu není jen bezprostřední oběť, ale čin se hluboce dotýká i ostatních členů skupiny, kteří jsou tímto způsobem upozorňováni na fakt, že se stali na daném teritoriu nežádoucími. Takovéto narušení společenské stability má zásadní vliv na demokratické principy státu a jeho schopnost zajistit dodržování základních lidských práv a svobod.

Některé trestné činy z ideové nenávisti jsou často orgány činnými v trestním řízení bagatelizovány. Neochota policie na potírání tohoto druhu kriminality a podceňování závažnosti situace může zapříčinit sekundární viktimizaci oběti a pro pachatele znamenat racionalizaci vlastního kriminálního chování.

Při porušování ústavního rámce by státní sankce měly být vždy jednoznačné, transparentní a v duchu platných zákonů, aby nesměřovaly k vytváření aureoly mučedníků. Existuje několik způsobů, jak lze snížit extremistické projevy v naší zemi (IKSP, 1996). Jedním z nich je řádná aplikace ustanovení trestního zákona na toto kriminální jednání. Objektivně lze říci, že potenciál trestní legislativy ke stáhání všech rasisticky motivovaných trestných činů je dostatečný. Problém však zůstává v postupu policie, státních zástupců a soudců při aplikování těchto právních norem. Další možností je zdokonalení správního práva. Hlavní problém není jen v jeho aplikaci, ale i v absenci mnoha důležitých nástrojů, které by umožňovaly například zakázat rasisticky motivované demonstrace.

Prevence by měla směřovat především do oblasti výchovy. Je nutné naučit mladé lidi toleranci a bezproblémovému způsobu života v multikulturním prostředí. Nyní, kdy nastupuje éra globalizace, zanikají faktické hranice států a migrace obyvatelstva se stává nekontrolovatelnou, je respektování odlišnosti přirozených znakem fungující společnosti.

Seznam literatury

Akademický slovník cizích slov, Praha: Academia Praha, 2001.

Bastl, M.: S.H.A.R.P. – Skinheadi proti rasovým předsudkům [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, Středoevropské politické studie: 2001, Dostupné z World Wide Web: <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=74>.

Bezpečnostní informační služba: Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2004 [online]. Praha, 2005 [cit. 11. září 2005]. Dostupné z World Wide Web: http://www.bis.cz/frame_2.html.

Bielicki, J.S.: Der rechtsextreme Gewalttäter, Hamburg: Rasch und Roehring, 1993.

Brezina, I.: Romský rasismus, Reflex, 1999, č. 32.

Danics, Š: Extremismus, Praha: Triton, 2003.

Extremismus – jeho kořeny, projevy a východiska řešení, Sborník mezinárodní konference konané Policejní akademií ČR v Praze, Praha: Policejní akademie ČR, 2001

Extremismus mládeže v ČR, Praha: IKSP, 1996.

Federal Bureau of Investigation: Hate Crime Statistics 2004, Washington D.C.: US Department of Justice. FBI, 2005

Füllgrabe, U.: Hassverbrechen, Kriminalistik, 2004, č. 6,

George C. Marshall European Center for Security Studies: Enhancing the Security of States in a Multipolar World: Focus on Extremism, conference, Garmisch-Partenkirchen: George C. Marshall European Center for Security Studies, 2000

Gerstenfeld, P.B.: Hate Crimes – causes, controls, and controversies, Thousand Oaks: Sage Publications, 2004.

Gerstenfeld, P.B.: Crimes of Hate – selected readings, Thousand Oaks: Sage Publications, 2004.

Herzeg, J.: Extremismus, tolerance a svoboda projevu, Trestní právo 2003, č. 7-8.

Hole, G.: Fanatismus, Praha: Portál. Edice Spektrum, 1998.

Chmelík, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, Praha: LINDE, 2001.

Jacobs, J.B., Potter, K.: Hate Crimes, NY-Oxford: Oxford university press, 1998

Kaiser, G.: Kriminologie, Heidelberg: C.F. Mueller, 1997

- Karstedt, S.: Zwischen Spass und Schock, DP Speciál, 2000, Nr. 11.
- Keller, J.: Úvod do sociologie, Praha: Slon, 1997.
- Kosek, J. : Člověk je (ne)tvor společenský – kapitoly ze sociální psychologie, Praha: Argo a Dokořán, 2004.
- Kotlán, P.: Fašismus a jeho česká podoba, Přerov: Nakladatelství Šárka, 2001.
- Mason, G.: Hate Crime and the Image Of The Stranger, British Journal of Criminology, 2005, č. 3.
- Mareš, M.: Pravicový extremismus a radikalismus v ČR, Praha: Barrister and Principal, 2003.
- Mareš, M.: Problematika menšin jako profilové téma pravicového extremismu v České republice [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, Středoevropské politické studie: 2000 [cit. 13. února 2005]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=112> .
- Marešová, A. a kol.: Kriminologické a právní aspekty extremismu, Praha: IKSP, 1999
- McDevitt, J., Levin, J., Bennett, S. : Hate Crime Offenders: An Expanded Typology. Journal of Social Issues, 2001, č. 58
- Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2000, Praha: MV ČR, 2001
- Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2001 [online] Praha, 2002, [cit. 7. dubna 2006]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.mvcr.cz/extremis/2001/index.html> .
- Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002, Praha: MV ČR 2003
- Ministerstvo vnitra České republiky: Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2003, Praha: MV ČR 2004
- Ministerstvo vnitra České republiky: Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2004, Praha: MV ČR 2005
- Ministerstvo vnitra České republiky: Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných přívrženci extremistických uskupení na území ČR v roce 1998 [online]. Praha, 1999, [cit. 11. září 2005]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.mvcr.cz/extremis/1998/obsah.html> .
- Munková, G.: Sociální deviace, Praha: Karolinum, 2001.

- Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- Perry, B.: Where do we go from? Researching hate crimes [online]. Internet Journal Of Criminology: 2003 [cit. 27. července 2005]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.internetjournalofcriminology.com/Mantle,%20Fox%20&%20Dhami%20-%20Restorative%20Justice.pdf>
- Pfahl-Traughber, A.: Ursachen rechtsextremisch motivierter Gewalt, Kriminalistik, 2004, č. 1.
- Attorney General's Civil Rights Commission on Hate Crimes: Reporting Hate Crimes [online]. California, [cit. 21. února 2006] Dostupné z World Wide Web: <http://caag.state.ca.us/publications/civilrights/reportingHC.pdf>.
- Schneider, H. J.: Kriminologie für das 21. Jahrhundert, Münster: LIT Verlag, 2001.
- Schneider, H. J.: Kinder und Jugendliche als Mörder. Kriminalistik 2002, č. 10.
- Schubarth, W., Stöss, R.: Rechtsextremismus in der BRD, eine Bilanz, Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000.
- Smolík, J.: Fotbalové chuligánství z hlediska extremismu [online]. Rexter: 2003 [cit. 13. února 2005]. Dostupné z World Wide Web: http://www.strat.cz/rexter/page_print.php?id=7.
- Stöss, R.: Rechtsextremismus im vereinten Deutschland, Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, Abteilung Dialog Ostdeutschland, 2000.
- Strmiska, M.: Extrémismus, xenofobie, „organizovaná intolerance“ [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, Středoevropské politické studie: 2000 [cit. 13. února 2005]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=111>.
- Štěchová, M. a spol.: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti, Praha: IKSP, 2001.
- Štěchová, M. a spol.: Interetnické konflikty (jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond), Praha: IKSP, 2004.
- Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR ze dne 25. března 2005.
- Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR ze dne 11. března 2003.

Přílohy

Příloha č.1: Základní pojmy

Příloha č.2: Přehled extremistických trestných činů, u nichž byl veden útok na národ, národnost nebo rasu či pro příslušnost k nim anebo hlásáním národnostní nebo rasové zášti - celkový nápad v letech 1996 – 2004 podle skutkových podstat

Příloha č.3: Hodnocení České republiky mezinárodními organizacemi z hlediska dodržování lidských práv v roce 2004

Základní pojmy¹:

Anarchismus - Teorie a hnutí odmítající jakoukoli autoritu, státní moc a právní řád, hlásající neomezenou svobodu jednotlivce. Uspořádání společnosti spatřuje ve vytvoření malých svépomocných skupin, kolektivně vlastnících výrobní prostředky. Jsou známy dva základní proudy: první, kteří připouštějí násilí jako prostředek k dosažení cíle, druzí, kteří násilí odmítají.

Antisemitismus - Náboženská, národnostní a rasová nesnášenlivost projevující se nenávistí vůči židům. Dobová literatura rozlišuje např. katolický antijudaismus, sociální antisemitismus, nacionalistický antisemitismus, rasový nebo biologický antisemitismus, a další.

Etnikum (etnická skupina) – skupina lidí spojená společným systémem faktorů, zejména kulturních, rasových, jazykových, teritoriálních a historických, kterými se odlišuje od ostatních etnik, a to objektivně i subjektivně.

Fašismus - Politický režim původně nastolený v Itálii (B. Mussolinim v r. 1919), založený na diktatuře jedné strany, agresivním nacionalismu, potlačování občanských svobod. Otevřeně militantní a nacionalistické hnutí, ideově i v praxi nahrazující parlamentní demokracii totalitní diktaturou a zaměřené proti všem demokratickým ústavním institucím a demokratickým hodnotám. Jinak též nacismus, neonacismus, neofašismus.

Náboženský extremismus - Jde o extremistické jednání členů nebo příznivců náboženských skupin (zejm. sekt), případně náboženských hnutí, ovlivněné náboženským zaměřením, které se projevuje zejména v psychické manipulaci s lidmi, psychickým násilím nebo jinou formou násilí či jiným závažným porušováním právního řádu či jednáním označovaným za sociálně patologické nebo sociálně nežádoucí.

Nacionalismus - Ideologie a politika, která jednostranně zdůrazňuje význam národa jako společenské jednotky. Politický směr typický pro nacismus, který byl základní ideologií německé třetí říše.

¹ Zdroj: Akademický slovník cizích slov, Praha: Academia Praha, 2001, Chmelík, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty, Praha: LINDE, 2001, Štěchová, M. a kol.: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti, Praha: IKSP, 2001, a Marešová, A. a kol.: Kriminologické a právní aspekty extremismu, Praha: IKSP, 1999.

Rasismus - nevědecká protihumánní teorie o nadřazenosti lidských ras a etnických skupin; nenávisť k lidem určité rasy; její projevy (utlačování apod.). Východiskem odrůd tzv. pravicového extremismu. Vychází z přesvědčení o nadřazenosti „bílé rasy“ nad ostatními druhy „méněcenných ras“, o její předurčenosti k nadvládě.

Terorismus - Použití násilí nebo výhrůžky k politickému účelu, vytvoření stavu bázně, který poslouží k vydírání, nátlaku, zastrásování nebo je příčinou změny v chování jednotlivců nebo skupin. Jeho metodami jsou únosy a zadržování rukojmí, pirátství nebo sabotáže, atentáty, fingované hrozby a nezacílené pumové útoky a střelba.

Xenofobie - Odpor, nepřátelství, nedůvěra ke všemu cizímu; strach z cizinců a nenávisť k nim. Nejčastějším projevem je odpor vůči občanům jiné barvy pleti, jiné národnosti, jazyka, náboženství, kultury, projevující se nepřátelství proti cizincům, imigrantům, uprchlíkům apod.

Přehled extremistických trestných činů, u nichž byl veden útok na národ, národnost nebo rasu či pro příslušnost k nim anebo hlásáním národnostní nebo rasové zášti - celkový nápad v letech 1996 – 2004 podle skutkových podstat

(dle Evidenčně statistického systému kriminality Policejního prezidia ČR – ESKK)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
§ 196 odst. 2	85	76	85	80	41	61	71	41	45
§ 198	62	46	69	85	555	86	105	71	101
§ 198a	11	11	15	18	11	16	18	11	13
§ 219 odst. 2g	0	2	3	1	0	1	0	0	0
§ 221 odst. 2b	20	19	23	7	11	8	6	14	9
§ 222 odst. 2b	4	10	10	4	5	7	4	7	5
§ 235 odst. 2f	0	5	0	3	1	3	2	1	4
§ 236	5	1	2	0	1	1	1	0	0
§ 238a	28	30	28	0	1	1	0	1	0
§ 257 odst. 2b	82	51	82	38	11	6	14	4	4
§ 259	0	0	0	0	0	0	0	0	0
§ 260	33	20	32	70	53	88	95	77	50
§ 261	50	62	104	107	95	174	123	123	87

Zdroj: Informace o problematice extremismu na území České republiky za rok 2004

Hodnocení České republiky mezinárodními organizacemi z hlediska dodržování lidských práv v roce 2004

Zdroj: Informace o problematice extremismu na území České republiky v roce 2004

1. Organizace spojených národů (OSN)

Některými aspekty boje proti rasismu a netoleranci se v rámci kontrolních mechanismů OSN zabýval v r. 2004 Výbor proti mučení při projednávání Třetí periodické zprávy ČR o opatřeních přijatých k implementaci Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Výbor byl zejména znepokojen přetrvávajícím výskytem násilných činů vůči Romům a „*údajnou neochotou policie poskytovat přiměřenou ochranu a vyšetřovat takové trestné činy i přes snahu účastnického státu předcházet takovým činům*“. Doporučil v tomto ohledu posílit stávající snahy o omezení výskytu špatného zacházení ze strany policie a jiných veřejných činitelů, včetně etnicky motivovaných případů. Znepokojen byl rovněž obviněními týkajícími se několika případů „*nedobrovolné sterilizace neinformovaných romských žen, jakož i neschopností vlády provést příslušné šetření vzhledem k nedostatečné identifikaci jednotlivých stěžovatelek*“. V souvislosti s tím doporučil ČR „*prošetřit stížnosti na nedobrovolné sterilizace při využití lékařských a osobních záznamů a vyzvat stěžovatele, aby podle možností napomáhali při dokazování těchto obvinění*“.

2. Evropské monitorovací středisko rasismu a xenofobie (EUMC)

EUMC pravidelně zpracovává výroční zprávu o situaci v oblasti rasismu a xenofobie v unijních státech.¹ V této zprávě byly v r. 2004 dílčím způsobem prezentovány informace o situaci v ČR v souhrnné kapitole věnované „novým“ členským zemím pod názvem „Minority a vzdělávací sektor“. V textu byly zmíněny zákon o národnostních menšinách a připravovaný školský zákon. Z příkladů dobré praxe byly uvedeny aktivity organizace Člověk v tísni. Strukturálně, ale i obsahově bylo pojetí této prvotní informace o nových členských zemích značně odlišné od textu k zemím patnáctky, prezentované informace o nových členských zemích, včetně ČR, se de facto omezily na oblast vzdělávání. Text k ČR byl informativní, nevyzníval kriticky. *V současné době připravuje EUMC informaci o situaci v ČR, která bude mít již standardizovanou podobu. Podkladem k ní je národní zpráva zaštitěná organizací „Člověk v tísni“, která je národním kontaktním bodem EUMC pro ČR.*

3. Rada Evropy: Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (dále jen „ECRI“)

Třetí zpráva o České republice byla přijata dne 5. prosince 2003 a zveřejněna 8. prosince 2004.² Zpráva ECRI zkoumá, zda hlavní doporučení, obsažená v předchozí zprávě, byla implementována, a pokud ano, nakolik úspěšně a s jakým účinkem. V této souvislosti hodnotí např. ústavní ustanovení a další základní předpisy, ustanovení trestního zákona nevyjímaje, problematiku antisemitismu, rasově motivovaného násilí, chování policistů či úroveň monitorování situace ve sledovaných oblastech. ECRI konstatovala, že od zveřejnění Druhé zprávy o České republice (18.6.1999) bylo dosaženo pokroku v řadě oblastí. Za znepokojující

¹ Racism and Xenophobia in the EU Member States, Trends, developments and good practice. Annual Report.

² http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Czech_Republic_CBS-3.asp. (česká verze). Dle vyjádření ECRI Zpráva popisuje situaci k datu 5.12.2003 a jakékoli změny nastalé po tomto datu tudíž nejsou zahrnuty do následující analýzy, ani vzaty v úvahu v předložených doporučeních a návrzích. Zpráva byla předmětem důvěrného dialogu s českými úřady, mnoho jejich připomínek vzala ECRI v úvahu a zařadila do textu. V návaznosti na tento dialog však česká strana požádala, aby jakožto příloha ke zprávě ECRI byla zaznamenána stanoviska Ministerstva vnitra ČR, Ministerstva spravedlnosti ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (*Addendum to the Draft Third Report on the Czech Republic adopted by the European Commission against Racism and Intolerance on 5 December 2003*).

problém však i nadále považuje rasově motivované násilí a špatné zacházení s Romy, včetně dětí, ze strany Policie ČR. Doporučuje proto českým úřadům, mimo jiné, aby posílily opatření na potírání rasově motivovaného násilí, včetně důslednějšího uplatňování ustanovení trestního zákona. Rovněž vybízí k důslednému postupu proti případům hrubého zacházení s příslušníky menšinových skupin ze strany Policie ČR.

Dne 17. března 2005 přijala ECRI Deklaraci k používání rasistických, antisemitských a xenofobních prvků v politických projevech (ECRI Declaration on the Use of racist, antisemitic and xenophobic elements in political discourse).

4. Hodnotící mise Rady Evropy

V listopadu 2004 se uskutečnila návštěva hodnotící mise Rady Evropy, která posuzovala, jak Česká republika naplňuje *Evropskou úmluvu k diváckému násilí a nevhodnému chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech*. Delegace byla přijata vedením Ministerstva vnitra a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, senátorem Jařabem a dále jednala se zástupci Policie ČR a ČMFS. Delegace také shlédla dva rizikové zápasy (Sparta - Teplice, Slávie – Baník Ostrava). Na závěr svého pobytu členové delegace ocenili opatření, která Česká republika v posledních letech přijala a **konstatovali**, že s ohledem na stále se zlepšující činnost Ministerstva vnitra, Policie ČR, ČMFS a dalších subjektů, podílejících se na zajišťování bezpečnosti při sportovních akcích, zejména pak při fotbalových utkáních, se v posledních letech podařilo výrazně potlačit projevy diváckého násilí na stadionech a stabilizovat scénu diváckého násilí, která je pod kontrolou Policie ČR. Rovněž ocenili aktivity Policie ČR při mezinárodní spolupráci směřující k bezpečnostnímu zajištění velkých mezinárodních turnajů. Větší pozornost je třeba zejména věnovat dalšímu prohlubování spolupráce všech zainteresovaných složek při bezpečnostní přípravě domácích zápasů.

Dosavadní aktivní přístup České republiky vedl ke zvolení zástupce Ministerstva vnitra předsedou Stálého výboru Rady Evropy k diváckému násilí.

5. U.S. State Department³

Každoroční zpráva zabývající se situací v oblasti lidských práv zmínila kriticky Českou republiku především ve spojitosti s kauzou tzv. nucených sterilizací romských žen. Rovněž kriticky zmínila situaci romského etnika v ČR - nadále trpí chudobou, nezaměstnaností, negratností a nemocemi, je vystaveno diskriminaci a interetnickému násilí. V této souvislosti byly zmíněny některé konkrétní případy, k nimž došlo v r. 2004, anebo v r. 2003. Zpráva dále konstatovala, že došlo ke zvýšení počtu hlášených incidentů s extremistickým podtextem, které policie a státní zástupci kvalifikují jako trestné činy s rasistickým či extremistickým podtextem.

Ke konci r. 2004 byla vydána také Zpráva o situaci antisemitismu ve světě. V případě České republiky zmiňovala několik konkrétních případů, které Policie ČR zaevidovala.

³ U.S. Department of State: Country Reports on Human Practices – 2004. Czech Republic. Released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, February 28, 2005